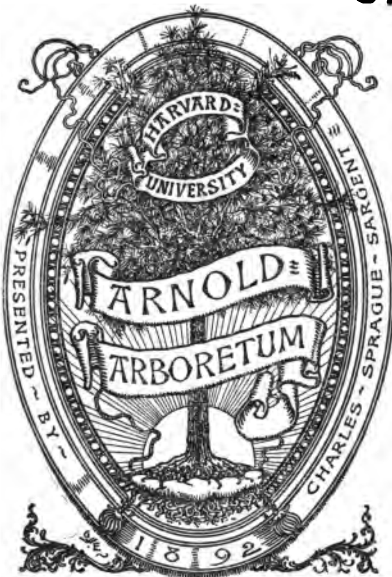
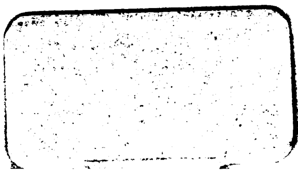
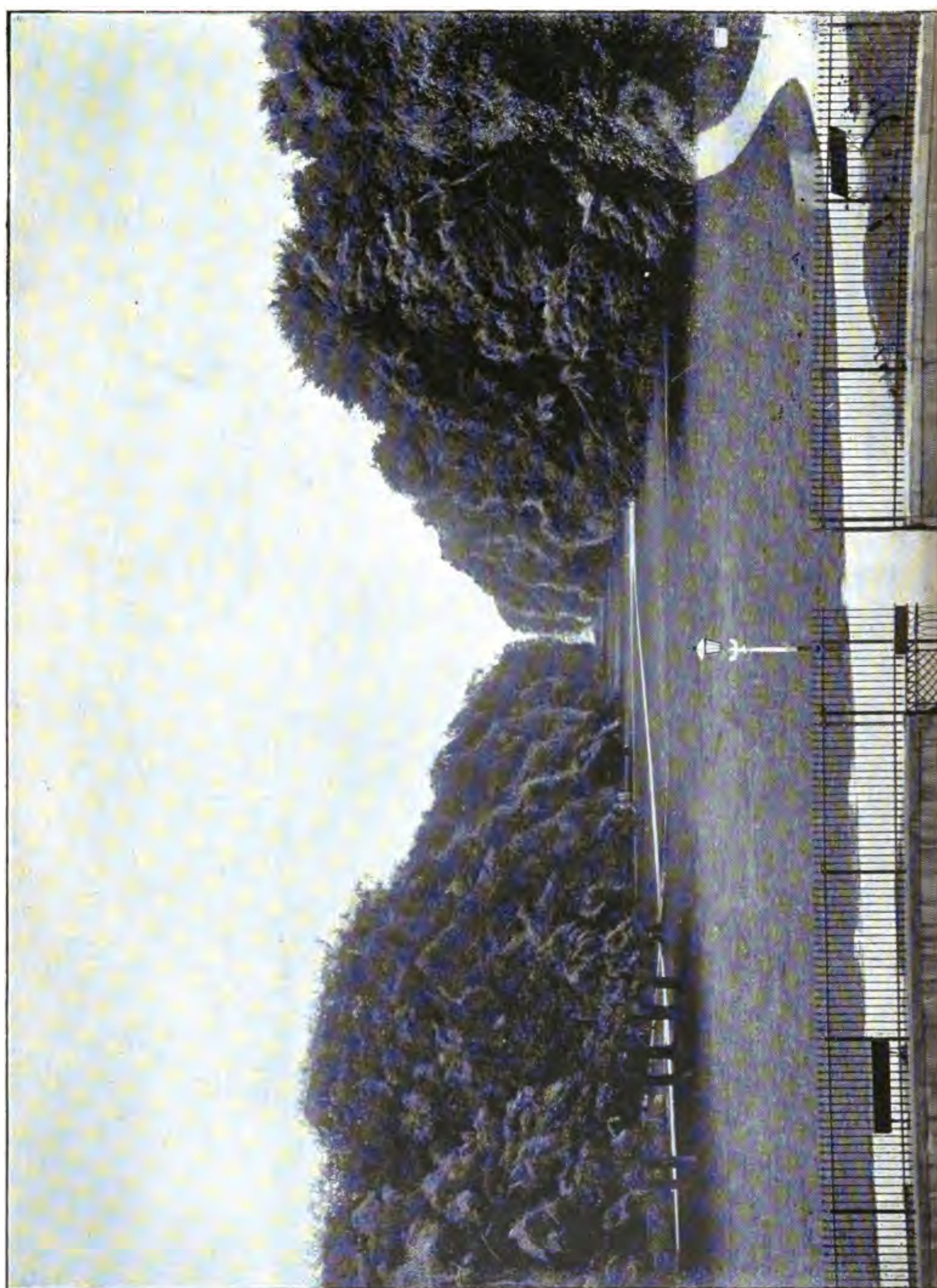

HARVARD UNIVERSITY
ARNOLD
ARBORETUM
PRESENTED ~ BY ~
CHARLES ~ SPRAGUE ~ SARGENT
1892

De Haarlemmer Hout.

DE HAARLEMMERHOUT.

DE

HAARLEMMERHOUT

VAN

1583—1896.

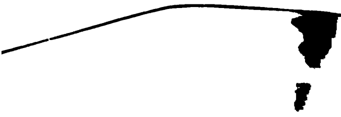
DOOR

LEONARD A. SPRINGER

TUINARCHITECT.

HAARLEM,
DE ERVEN LOOSJES.
1896.

Bewaar, O Heer, bewaar het groen
Van Haarlems lieflijk Dreefplantsoen
En laat de Hout in zijn fatsoen.

Van Vloten, Boomschending bij raadsbesluit Haarlem 1882.

maar goed, dat bovenstaande regelen niet honderd jaar geschreven zijn, want mogelijk zou de bede invloed uitgeoefend op de leden van de vroedschap, die beslissen over de veranderingen, die den Hout stond te ondergaan, en uden de Haarlemmers hun Hout nu nog slechts als een bosch jnrechte lanen, zelfs met geschoren heggen, kennen. Gelukkig men verstandiger en daar het tegenwoordige geslacht zich Hout in geen anderen toestand kan denken, dan hij nu is, at het niet meer gewend is aan de strenge regelmaat der ɔgere parken, zoo is men gaandeweg gaan geloven, dat de ıt altijd zoo is geweest; dat hij vanzelf zoo ontstaan en groeid is en dat 's menschen hand, er vreemd aan zijnde, er s verder ook af moet blijven. Wat de overheid er aan laat ɔen, wordt als heiligschennis beschouwd.

Zooals gezegd is heeft de Haarlemmerhout er vroeger heel nders uitgezien; er is heel wat boomschending bij raadsbesluit gepleegd, eer hij was, zooals wij hem thans kennen — een schoon landelijk park voor iedereen open, „tot genot ende recreatie der burgers."

Sedert eeuwen is de Hout de trots van de Haarlemmers en met het Haagsche Bosch mag hij zich in een populariteit ver-

heugen, die ongekend is; niet alleen in Haarlem, maar over het geheele land en zeker niet het minst bij de Amsterdammers. Bij dezen staat de Haarlemmer Hout hoog aangeschreven, en hij werd in vroeger tijd zóó druk door hen bezocht, dat elk oud Amsterdammer geneigd was, hem tot Amsterdam's gebied te rekenen; want de Haarlemmer Hout was voor een oud Amsterdammer de wandelplaats bij uitnemendheid. En geen wonder. De hoofdstad des Rijks was en is wat boomrijke omgeving aangaat, zeer stiefmoederlijk bedeeld, en mogen hare tegenwoordige bewoners zich nu al verheugen in het bezit van een Vondelpark en verdere parkjes van nieuweren aanleg, een wandelplaats, zooals den Hout bezat het nooit. Vandaar dan ook, dat sinds een paar eeuwen de Amsterdammers, die van 't buitenleven wilden genieten, naar elders gaan moesten.

Bij het slechte verkeer van vroegere dagen, ging dit zoo gemakkelijk niet en moest men het zoo dichtbij mogelijk zoeken. Haarlem met zijn schilderachtige omgeving, aangrenzende bosschen en duinen, was niet heel ver en gemakkelijk te bereiken, 't zij per boeier of trekschuit, 't zij met bolderwagen of carrose, 't zij te voet of te paard; vandaar dan ook de ontelbare bezoekers, uit de karig bedeelde groote koopstad. Onder de vele schoone wandelingen in deze streek was den Hout zeker een der meest gezochte punten. In menigen dichtbundel van vroegeren en lateren tijd wordt zijn lof gezongen, en al mogen wij aannemen, dat de Hout in zijn tegenwoordigen staat aantrekkelijker is dan vóór één of twee eeuwen, onze voorvaderen liepen er niet minder hoog mee weg, vandaar dat zij in talrijke meer of minder fraaie gedichten aan hun hooge ingenomenheid lucht gaven.

Was men naar Haarlem's duinen of Zantvoort's strand geweest, het grootse aantrekkingspunt was en bleef:

den Hout, weleer vermaard door zijn bosschagie.
Die weer wordt aangekweekt, met linde-en eikplantagie.
Hier houd de Nachtegaal zijn lof, wanneer de Mei
Zich heerlijk opronkt met haar groene veldlivrei,
En noodigt d'Amstelaer en andere stedelingen, [1])

Dat de Amstelaren tot de gewone bezoekers behoorden, blijkt uit het slotgezang in Dulkenraad's Haarlemmerhout zang:

---

[1]) Cl. de Bruin, Kleefsche- en Zuid Hollandsche Arcadia. 1730.

Ja zelfs een braaven stoet
Van Deftige Amstelaren
Verheffen welgemoed,
Op juist gespannen snaren
Den lof van 't Hout, so eel
Dat all de veldelingen
Bekoorlijk lustprieel
Meê luistren naar dit zingen;
Dat zingen, dat zingen.

In hoeverre dat zingen der joelende en potverteerende Amsterdammers nu juist zoo treffend was, dat alles er zich door aangetrokken gevoelde, kunnen wij gerust op rekening van den dichterlijken fantaisie van den 18en eeuwschen poëet zetten, en moeten wij dit zingen natuurlijk in overdrachtelijke zin opvatten.

In werkelijkheid zal het in de 18e eeuw zeker niet veel beter gesteld zijn geweest als in de 19e, want het zijn nu juist niet de deftige Amstelaren, die in de Hout onder den indruk van een genoegelijken dag hun zanglust botvieren.

Pieter van Bracht had in 1684 zeker veel meer de welgestelde Amsterdammers op het oog, als hij in zijn lofzang op 't gedicht van J. van Westerhoven getuigd:

...........De Amsterdammer, afgesloofd
Door 't cijffren uyt zijn Rekenboeken
Tot laafnis van zijn suffend hoofd
Zal u vermaaklijkheden zoeken.
Hij takelt zijn gebeelde jacht,
En set der Boeghspriet naar het Sparen
Die hij een stroom van wellust acht,
Om daar zyn ooghen te verklaren
Hij zoekt den *Hout*, vol van geboomt
Met wandelpaan en schoone Dreven:
Daar 't al door een te samen koomt.

Geestig typisch is de beschrijving, die Hildebrand in zijn *Camera Obscura* geeft van de bezoekers van den Hout. Hij schildert ons met zulke juiste kleuren de verschillende klassen van bezoekers, die elk op hun wijs genieten van het algemeene uitspanningsoord, zooals het toen nog was.

Doch er is veel veranderd sinds Hildebrand zijn *Onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout* schreef, en slechts ouderen van dagen kunnen zich het aantrekkelijke van een toenmalig bezoek aan den Hout voorstellen.

De spoorwegen kwamen en alles veranderde. De treinen brengen de stedelingen naar meer afgelegen, nog weinig door hen bezochte streken, en datgene, waarmede men vroeger tevreden was, heeft thans alle aantrekkelijkheid verloren.

Zoo ook het vroegere lievelingsoord der Amsterdammers. Sinds de pleiziertreinen de kleine burgers naar Gooi en Veluwe voeren, worden de vroolijke troepjes in den Haarlemmerhout zeldzamer; sinds de spoortrein een wereld van schoone streken geopend heeft, is de Haarlemmer Hout te klein geworden.

Doch niet alleen, dat de bezoekers van buiten af minder worden, ook de eigenaardige wijze, waarop de oud-Haarlemmers van hun Hout genoten, is veranderd; niet omdat den Hout veranderd is, maar omdat de menschen van den tegenwoordigen tijd geheel anders zijn als vroeger. De levenswijze is niet meer dezelfde; de eischen, die men aan ontspanningen stelt, zijn hooger geworden; men is niet meer tevreden met het eenvoudige. Waar zijn die gezellige theetuinen gebleven, waar de burgerstand heentrok om zich met de zijnen te vermaken; waar men heentrok met welgevulde mand of karrebies; waar moeder onder het toezicht op den trekpot haar breikous voor den dag haalde, en zich toch niet liet afleiden, maar tersluiks een oog liet gaan over de kinderen, die zich op schommel of wip of met eenig ander spel vermaakten? Dat was de tijd, waarin men eerst een goed begrip had, om buiten zijnde, zich buiten te gevoelen.

Weg zijn de theetuinen, en weg is het gezellige eenvoudige buitenleven. In plaats daarvan zijn deftige koffiehuizen verschenen, waar men dicht opeengedrongen elkander zit te bekijken en te bepraten, zich hooger wanende dan de hoogste; caffés waar de gulhartige kastelein en de bedrijvige kasteleinsche vervangen zijn door gepommadeerde kellners met lange witte sloven, die u minachtend aanzien, als zij geen fooitje krijgen.

De Hout heeft de dagen van Hildebrand niet meer. Wel wordt de Hout nog druk bezocht door de Haarlemmers en kan het er op Zon- en feestdagen, vooral als er muziek is, druk zijn, doch 't is niet meer die gezellige, prettige drukte, 't is een deftig flaneeren van deftige of zich deftig wanende lieden.

Wie echter van de schoonheid van den Hout goed wil genieten, moet er heengaan op een morgen of avond in de week, als er geen muziek is en er weinig wandelaars zijn. 't Is dan, alsof het licht, dat tusschen de zware boomgroepen speelt ster-

ker is; alsof de kleuren schitterender, ja, alsof de boomen majestueuzer zijn.

Majestueus zijn de meeste boomen zeker, en velen dragen een hoogen ouderdom; maar toch zou menigeen zich vergissen, wanneer hij moest opgeven, hoe oud de meeste boomen, hoe oud de geheele Hout is.

Over het algemeen is men van meening dat de tegenwoordige Hout een deel uitmaakt van het oude oerwoud, dat in lang vervlogen eeuwen zich uitstrekte langs den geheelen duinzoom van Alkmaar tot den Haag; dat de Alkmaarder Hout en het Haagsche bosch met den Haarlemmer Hout de overgebleven schakels zijn dier reeds lang verbroken groene keten.

Vele lezers zullen ongeloovig het hoofd schudden, wanneer zij zullen hooren, dat de *tegenwoordige* Haarlemmer Hout nooit een deel van dat verdwenen oerwoud heeft uitgemaakt, maar betrekkelijk nieuw is; dat elke boom daar door menschenhanden geplant is, en hij, die onder 't wandelen goed rondziet, kan genoeg punten ontmoeten, waaruit de kunstmatige en zeker niet minder systematische beplanting blijkt. Het oudste gedeelte is als bosch iets meer dan 300 jaar oud, terwijl de Spanjaardslaan lang zoo oud nog niet is.

Hoe de tegenwoordige Hout ontstaan is, kan uit het volgende blijken.

Haarlem heeft als oude stad een behoorlijk aandeel in de geschiedenis van ons vaderland en menige bladzijde der geschiedboeken vermeldt zijn naam. Het heeft dan ook in de onstuimige tijden zijn aandeel gehad in de wisselvalligheden der oorlogskansen en meer dan eens was Haarlem het brandpunt van oorlogsbedrijf, en met de stad heeft natuurlijk ook de omgeving veel te lijden gehad.

Uit oude documenten blijkt, dat er werkelijk een uitgestrekt bosch dicht bij de stad gelegen heeft, één geheel uitmakende met de andere bosschen, die zich langs de geheele binnenzijde van den duinzoom uitstrekte. Het oude Haarlemmer bosch evenwel is reeds bij het beleg van Haarlem door Jacoba van Beieren in 1428 verwoest [1]). Later weer geplant onderging dit nieuwe

[1]) Ampzing. Beschrijving en de Lof der Stad Haarlem enz. 1628 bl. 31 „Die van Haarlem hadden af doen bouwen alle dat boschage en de boomgaerden, die omtrent haer stede stonden, opdat zij daer uyt geen schade en zouden lyden van die van buyten."

bosch tijdens of na het beleg der stad door de Spanjaarden in 1572—1573 hetzelfde lot [1]).

Waar wij dus van den tegenwoordigen Hout spreken, hebben wij niets aan die oude documenten, die betrekking hebben op het vroegere bosch; wij zullen ze dan ook maar terzijde laten.

Hoe en waar het bosch vóór het beleg gelegen was, vind men op de oude kaart, door J. van Deventer omstreeks *1550* [2]) Fig. 1 geteekend en thans aanwezig op het provinciaal archief.

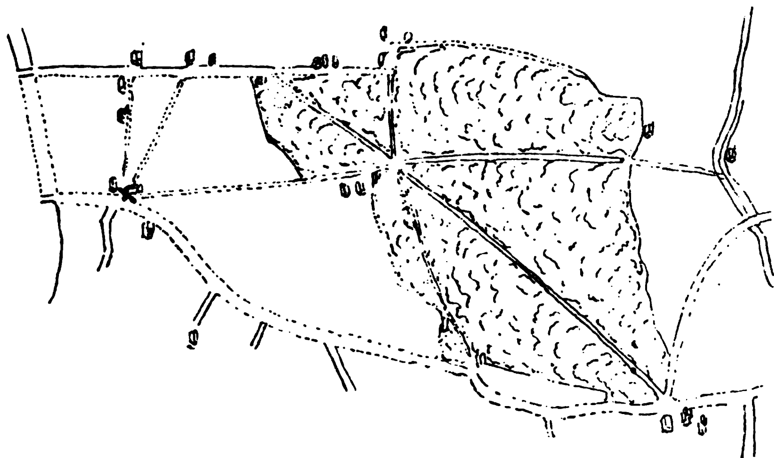

Fig 1. Schets naar de oorspronkelijke kaart van J. v. Deventer 1550.

Eenigszins daarmede overeenstemmende doch in veel opzichte verschillende is de geteekende kaart, in het archief der gemeente Haarlem, afkomstig uit de nalatenschap des heeren Beels van Heemstede. Deze kaart draagt, helaas, geen jaartal en geen naam van den teekenaar, doch de ingeschreven aanwijzingen, duiden de laatste helft der 16e eeuw aan.

Beide kaarten, hoewel eenigszins verschillende, doen toch zien, dat de tegenwoordige Hout binnen dezelfde grenzen gelegen was als toenmaals, alleen met die afwijking dat de Baan onmiddelijk aan den Hout grensde.

---

[1]) Ampzing. 1628 bl. 181—220.

[2]) Deze kaart behoort tot een verzameling kaarten van Hollandsche steden door v. Deventér voor rekening van den Koning van Spanje gemaakt. De op het Prov. archief bewaarde zijn de minuut teekeningen, waarnaar die van het koninklijk album te Madrid door v. Deventer zelf zijn vervaardigd.

Minder met deze beide overeenstemmende is de platte grond van den Hout, geteekend door „Meester Pieter, gheswoeren landtmeetter van Koenniks weghen den 30 dach van 1573"; dus tijdens het beleg.

Het bosch moet dus geruimen tijd te voren door hem opgemeten zijn. Het besloeg toen een oppervlakte van 69 Rijnl. morgen en 22 voeten.

De vraag is nu: „Is het bosch gesloopt of blijven bestaan?" Het eerste is buiten twijfel het geval, daar een groot gedeelte van het terrein nog ruim een eeuw, een ander bijna 2 eeuwen kaal is gebleven. Toch moet men aannemen dat den Hout *tijdens* het beleg, zooal niet geheel dan toch nog gèdeeltelijk bestond, want uit de verschillende feiten uit het beleg door Ampzing verhaald, blijkt, dat de Spanjaarden er zich in genesteld hadden, niettegenstaande op 12 Dec. 1572 Graaf van der Mark uit Leiden komt om het bosch te bezetten voor dat de Spanjaarden er zich in zouden vestigen, doch hij werd terug geslagen.

Zoo had den 25 Maart 1573 de bekende geduchte uitval plaats waarbij de Duitschers, die nabij den Heemsteder weg, thans Emausweg, gelegerd waren, geduchtige verliezen leden.

Op de laatste April d.a.v. deden de belegerden opnieuw een uitval en schermutselden met de Duitschers in het Bosch.

Later bij de bekende poging het ontzet door Baron van Batenburg, die daarbij sneuvelde, wordt het bosch nog genoemd.

Onwaarschijnlijk is het niet dat het Spaansche leger den Hout grootendeels sloopte voor belegeringsmateriaal en om brandstof te verkrijgen en niet minder waarschijnlijk is het, dat de bevelhebbers, na de inname van de stad, het overige lieten wegruimen, teneinde elke onverwachte aanval van buiten af te voorkomen.

Officieele opgaven van de slechting zijn niet te vinden, wat zeer begrijpelijk is, daar zij door de vijand zal zijn geschied.

Dat den Hout werkelijk geslecht is, zal verder uit het volgende geredelijk blijken, want een tiental jaren na het beleg, ging men tot de *herplanting* over.

In 1583 op den 10den December wordt door Burgemeester en Regeerders van de Stad Haärlem aan de Staten van Holland verzocht „dat de beplantinge van de plaetse, *daar het Haerlemmer bosch heeft gestaen*, streckende tot chiragie en verlustingen van den lande van Hollant, heurluyden dezelve plaetze in erf-

pacht, voor 300 gulden jaarlicx, vergundt zoude mogen worden, mits dat de penningen daer aff tot onderhout van de predicanten tot Haerlem uitstrekt zouden worden, solange tot dat alle dandere steden in Hollant haer luyden predicanten zelffs betalen ofte dat de Staten de voorscreve beplantingen theurlieder laste nemen willen, mits daartoe die van Haerlem ontvangen de somme van 2000 ponden van 40 grooten 't pondt, so wanneer de helft der voorscreven plaetse beplant zal wezen" hebben „de Staten voornoemd nyet tegenstaande haerluyden voorgaende resolutie in aenzieningen van het voorscrijven van zijn Excellentie verklaert, vergunt, en geordonneert, verclaeren gunnen en ordonneren bij deze: dat de remonstranten alhier de gront van 't voorscreve bosch ende 't begrip van dien in erfpacht, zullen mogen ontvangen ende behouden voor de sommen van 325 ponden, muntte als voorscreven (± 5000 gulden) enz. enz. [1])

Wij zien hier in den aanvang duidelijk het bewijs dat de Hout toen niet meer bestond, daar de Stadsregeering in erfpacht vraagt het terrein waar het Haarlemmer Bosch *heeft gestaan.*

Aldus zijn in 1583 de gronden van den Hout onder het beheer van Haarlem gekomen, en is men spoedig aan 't werk getogen, doch niet dan nadat er behoorlijk een kaart of teekening van gemaakt werd als handleiding voor de te volgen maatregelen. Althans bij de resolutie van de Vroedschap van 10 Nov. 1584 werd aangenomen den Hout eenigszins te beplanten volgens „de Caerte van den Hout gemaect" en wordt Claes Beriss opgedragen met assistentie van Dammas Maertens, den boschwachter, te Amersfoort of daeromtrent 10000 eikenboomen te koopen om dezelve te planten.

Het terrein dat voor deze eerste beplanting gekozen was, is het gedeelte bij het tegenwoordige Paviljoen, later tot 1754 bekend onder den naam van *Kleinen* of *Ouden Hout.* De eerste beplanting ging echter zoo gemakkelijk niet, daar de bodem nog vol was van oude struiken en boomtronken en deze eerst verwijderd moesten worden, van welke arbeid de rekeningen nog bestaan. De eerste boom werd geplant door Jan van Schoterbosch, zoon van een der burgemeesters.

In 1585 werd opnieuw een besluit genomen „dat men de plantinge, soo die nu begonsd is, zal laten blijven ende het met dui-

---

[1]) Handvesten van Haarlem.

zend of twee duizend boomen te vermeerderen, tot de greppel of het hofje van zekere Jan Klok, en de verdere plantagie te vervolgen naar de aangeteekende lanen in de Caerte gemaect en insereerd enz." De overblijvende stukken zouden voorloopig verpacht worden, wat evenwel niet belette, dat men het plan, om den Hout te voltooien, zou trachten stuksgewijs te volbrengen.

Dit beplantte gedeelte is op het overzicht der voornaamste uitbreidingen. Fig. 3, gemerkt A.

Den 10 April 1585 worden de eerste noodige maatregelen genomen tot bescherming van den Hout, en een verbod uitgevaardigd de nieuw geplantte boomen en andere boomen in den Hout niet te beschadigen, terwijl ook verboden werd het vee zonder zeel of touw door voorzeide plantinge in den Hout te drijven.

In 1603 vinden wij opnieuw melding gemaakt van voorgenomen beplantingen.

Een der schepenen, met name Gerard van der Laen, [1]) schijnt op last van Burgemeesteren een plan ontworpen te hebben voor de beplanting van de rest van het oude Haarlemmer Bosch, zooals den Hout hier officieel genoemd wordt. De resolutie luidt als volgt:

„Die heeren vroedschappen der stad Haarlem vertoond sijnde concepten op de beplantinge van de reste van het Haerlemer bosch, ontworpen bij laste van burgemeesteren door den heer schepen Gerard van der Laen; ende gevraegd sijnde of dezelve nydt raedzaem zoude verstaen te procederen tot beplantinge van voorsijde plaetse, is verclaert ende geresolveerd raedzaem ende oirbaerlic te wesen voor de stad om diverse consideratiën, dat de beplantinge van de resterende plaetse van het ouden bosch bijderhand genomen ende tot ordonantie, opsicht en de administratie van dien geadmiteerd zal worden, als ook bij dien met absolute, ampele en generale last en commissie gecommeteerd en gelast, word bij deze den voorsijde heer schepen Gerard van der Laen, die sulcs voorsijde resterende plaetse zal doen afsteken, prepareren en beplanten met geboomte in al sulke vormen als zijne discretie en ervarendheid ter meeste sieraed ende lust ook voordeel ende dienste van de stad en gemeente

---

[1]) Deze Gerard van der Laen komt ook voor in een akte van Vergunning tot beplanting van het Keukenduin en schijnt dus een erkend duinontginner uit die dagen te zijn geweest.

met de minste kosten sal bevinden," enz. enz. Verder wordt hem opgedragen al die boomen te koopen, die hij denkt noodig te hebben en zooveel arbeiders aan het werk te zetten, als hij voor de werkzaamheden denkt te kunnen gebruiken, de onkosten komende voor rekening der stadskas.

Welk stuk wordt nu met *„die resteerende plaetse van het oude bosch"* bedoeld? Twijfel kan hieromtrent niet ontstaan. Het is het gedeelte, dat voortaan als de *Nieuwe Hout* bekend zal zijn, gelegen tusschen den tegenwoordigen Heemsteder weg en den

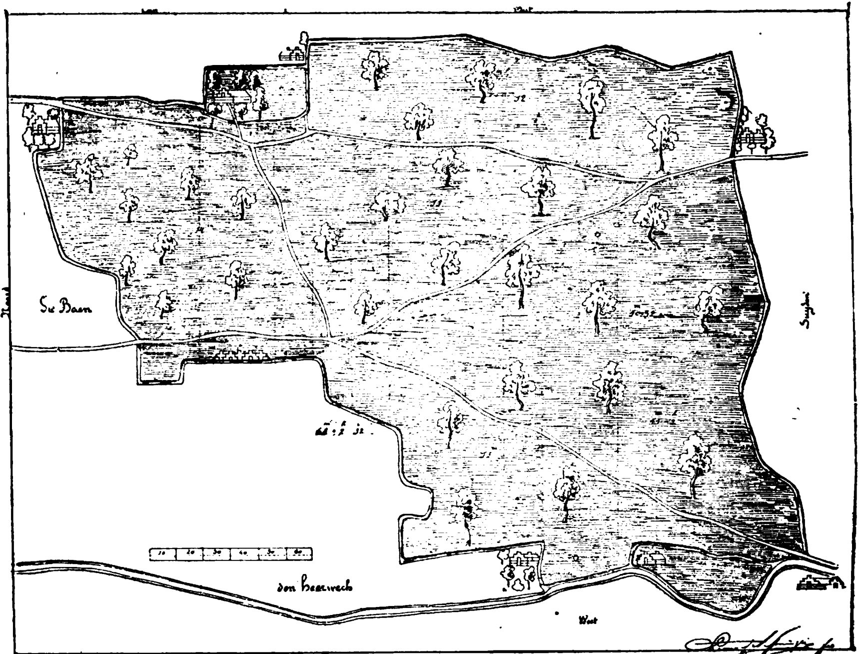

Fig. 2. Kaart van den Haarlemmerhout, naar een teekening van „Meester Pieter, gehzwoeren landtmeetter van Koennicks weghen", gedaen den 30 dach 1573.

Wagenweg. Fig. 3 B[1]. Wij weten dat aan Haarlem al de gronden van het bosch, zooals het vóór het beleg in 1572 was, zijn afgestaan; dat in 1584 en 85 een gedeelte daarvan beplant is en terwijl het zuidelijkst gedeelte nabij het tegenwoordige „Zuiderhout" tot aan 1755 als weiland is blijven liggen. Men was toch in 1585 niet verder gevorderd dan tot het gedeelte tusschen de Baan, de sloot nabij het tegenwoordige Oosterhout en den tegenwoordigen Heemsteder weg (Fig. 3 A), dat bij het einde van den

Kleinen Houtweg een uithoek vormt en later de naam van „*het Meniste Boschje*" kreeg. [1]) Fig. 3, A1.

Het plan van *Gerard van der Laen* moet dus het gedeelte aan de andere zijde van den Dreef omvat hebben. Het wordt later als *de Nieuwe* Hout aangeduid in tegenstelling van het andere, vroegere gedeelte, welke aanduiding wij ook vinden op een situatiekaartje, in 1639 geteekend door Pieter Wils. Op dit kaartje staat als aanwijzing van het betreffende terrein: „*gelegen tusschen den Ouden en den Nieuwen Hout*". Het hier bedoelde terrein is thans ingenomen door het hôtel Scholten.

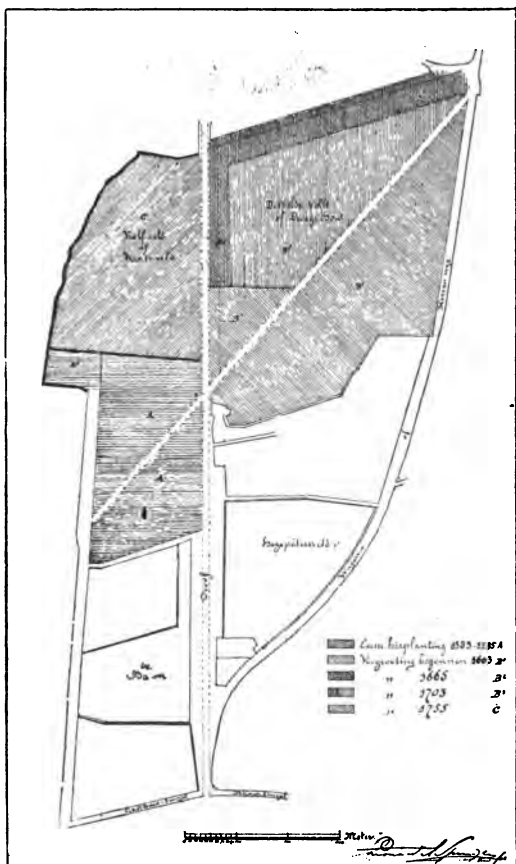

Fig. 3. Overzicht der voornaamste uitbreidingen van den Haarlemmer Hout.

Een lange laan was ontworpen van den Kleinen Houtweg naar de Heeren- of Wagenweg (in 1633 Houtweg) in schuinsche richting van Oost naar West en bepaald berekend op den kortsten weg tusschen de beide wegen in de richting van en naar Leiden ongeveer waar vroeger reeds een dergelijk pad bestond, welke richting nog heden ten dagen kenbaar is door nog aanwezige boomen, die toen of later langs dien weg geplant zijn. Het wordt het zoogenaamde

[1]) In 1646 komt dien naam officieel voor op een kaartje geteekend door Pieter Wils en behoorende bij een van\raag tot vergunning van het bouwen van een huisje in den Hout.

Zantvoortsche of Werkmanspad en te vinden op de kaart van de Haarlemmermeer van Floris Balthasar en Balthasar Floris, 1610—1615. Volgens kaarten van voor het beleg, onder ander op die van *Van Deventer*, bestond toen reeds een dergelijk pad en vinden wij hem dan ook terug op onze kaarten (fig. 1 en 2). Zoowel bij den Kleinen Houtweg als bij den Wagenweg, hoek Spanjaardslaan, is de oude weg te volgen, alleen onderbroken door de Buiten-Societeit. Deze weg vormde jaren lang de Zuidoostelijke grens van den eigenlijken Grooten of Nieuwen Hout, behoudens een klein stuk op 't kaartje fig 3 gemerkt Ba.

Ook in 1611 en '12 schijnen daar groote beplantingen uitgevoerd te zijn.

Of het plan van Gerard van der Laen zich verder uitstrekte is niet bekend, vermoedelijk wel, doch men is toen niet verder gegaan en tot het jaar 1664 bleef de toestand verder overanderd.

Dat in 1616, dus ongeveer 30 jaar na de aanvang der herplanting, den Hout reeds weder het lievelingsoord der Haarlemmers was, zien wij, uit het gedicht van Ampzing [1]), die daarin den lof van den Hout verkondigd.

Ey eensaem stil vertreck en heymelijk playsier,
Vrij van het Stads-geraes en ongerust getier!
Naar 't Zuyden, bij de Stadt, aan d'oever [2]) van het Sparen
Rijst in de Locht (als oft Noorwegher masten waren)
Een dick en dicht gheboomt met groenigheyt bekleet,
Het welck men 't Bos of meest den Hout van Haarlem heet.
Wat is hier groot ghewelt van Boomen schoon gewassen)
Die op malkand'ren recht gelyck een lini passen)
Van allerhande Hout) van allerhande soort
Dat een volmaekt-beplant Bosschagie toebehoort
Wat syn der allesins bly groen gevlochte weghen
Wat blaed'ren overwolft) ook voor de zwaren reghen.
En 't steken van de Son; de schaduw van de blaen
Staet in den Somer tyt den wandelaar wel aen.
Lust u in het klaver-gras) en in de Blomme-dalen
U swaer beladen hert en ziel eens op te halen
Vermaekt u 't soet ghequeel der voogh'len en 't gekout'
Ghy hebbet hier van als) gaat spelen in den Hout
Hier laet hom alle daegh groot hoop-werk burgers vinden
En vreemden hare ziel van zorgen te ontbinden
Hier siet men alle daegh op onse groene paen

---

[1]) Den Lof van Haerlem, 1e uitgaaf 1616.

[2]) Een dichterlijke vrijheid De Hout heeft nooit aan het Spaarne gelegen.

Geen kleyne troupen volck uyt stadt playsieren gaen,
Off) zoo het yeder dan van hun lien best mach lustten
In eenen klaver-dal syn moede lede rusten)
En peus'len uyt de mant, van 't gene dattet 't wijf,
Van Huys heeft mee gebracht tot haren tyt verdrijf.
Of ligghen op zijn plat of zitten in de weyden
Verluchten syne ziel on d'avond stont verbeyden
En thellen van de son of om syn meer ghemack
En meer vermaeck in 't groen by eenen elzentak.
Of om een Roompje gaan, of voor de dorst te drinken
Tot paters of den kloot door Bergh en Dal te klinken
Of na den tyd van 't jaar te kolven met den bal,
En yeder dat hem lust. O! Haarlem soeten Dal
O puyk van alle steēn) van die tot allen standen
Of werden op den dagh van huyden noch gevonden
In 's weerelts ruymen schoot. O vorstelyk juweel!
O aerdsche paradijs, O cierelyk prieel.

Zoo zien wij dat men zich in den Hout op gelijke wijze vermaakte als $2^1/_2$ eeuw later.

Toen men de beplanting van den Nieuwen Hout om welke oorzaak ook gestaakt had, was van de laan, die thans als Spanjaardslaan bekend staat, niets te zien, en het verhaal dat P. Harting ons opdischt in zijn verhandeling, naar aanleiding van den wonderboom, is geheel en al uit de lucht gegrepen en berust louter op fantaisie. [1])

Harting vertelt daarin in navolging van A. Loosjes Pz. [2]) dat bij het beleg van Haarlem door de Spanjaarden het bosch door hen is gesloopt, om zich gedurende den winter van brandhout te voorzien, doch dat zij de boomen van deze laan gespaard hebben en zich legerden onder de schaduw van haar kruinen. Bezien wij echter de reeds aangehaalde kaartjes van de 16e eeuw. (fig. 1 en 2) dan vinden wij geen spoor van de breede rechte viervoudige laan, die thans de zuidelijke grens van den Hout vormt. Ook op latere kaarten missen wij haar, o. a. ook op de kaart der bezittingen onder Heemstede van het St. Elisabeth's Gasthuis in 1635 door meergemelden Pieter Wils geteekend. Ook een andere kaart van dit gesticht, blijkbaar na 1642 geteekend, omdat daarop niet meer als eigendom aangeduid zijn de stukken

---

[1]) De wonderboom in den Haarlemmer Hout, Album der Natuur 1853, blz. 145. Deze boom is met den bekenden Pinksterstorm in 1863 omgewaaid.

[2]) Hollands Arkadia of Wandelingen in de omstreken van Haarlem, 1814, blz. 569.

land, die in 1642 verkocht zijn, doet ons zien dat de Spanjaardslaan zelfs toen nog niet bestond.

Geen wonder; eerst in 1664 schijnt het plan voor den aanleg van die laan gemaakt te zijn, althans in dat jaar is, blijkens een autentiek stuk [1]) door het St. Elisabeth's Gasthuis aan de stad Haarlem verkocht een smallen strook gronds ter grootte van ± 355 R. roede oppervlakte grenzende langs de zijde van den Hout. Fig. 4.

In dit stuk, bevattende de vermeldingen van verkoop van grond, lezen wij o. a.

Tot vergrooting van den Hout de navolgende strooken lands van de weylanden ten Zuyden daarvan gelegen tot voornoemde Gasthuys toebehoorende.

Fig. 4. Schets naar de kaart der bezittingen van het St. Elisabeth's-gasthuis te Haarlem voor zoover die gelegen waren onder den Banne van Heemstede van 1612–1664.

1°. 177 Roeden volgens de meetingen van Andries van de Wal van het Oostelijkste stuk tegenover de Blauwe huyze gelegen tot 4 gulden de roeden.

2°. 128 Roeden van 't land beweste 't voornoemde stuck gelegen, tot 4 gulden de roeden.

3°. 16½ Roeden van 't land agter de herberge van de Vos, door 't genoemde Gasthuys in erfpacht uitgegeven.

4°. 34 Roeden van een stuck weylandt over het Dronkemanshuyske gelegen gebruyckt tot verleggen van den Emausweg-sloot.

Waar nu het buitenverblijf „Einde Hout" prijkt, stond toen een herberg genaamd het Droncke- of Dronckemanshuisje. Van-

---

[1]) Zie archief St. Elisabeth's Gasthuis No. 1506. Stukken over het afstaan van landerijen aan de stad Haarlem bij gelegenheid van het vergrooten van den Hout en het graven der Amsterdamsche en Leidsche trekvaarten.

daar uit was langs de zuidgrens de rechte laan ontworpen. Daar evenwel de grens zeer bochtig was, had men hier en daar grond van de belendende perceelen noodig en deze behoorden aan 't genoemde Gasthuis.

Wij zien op het kaartje (Fig. 4) te beginnen bij het Droncke- of Dronckemanshuyske daartegenover den Emausweg, en daar vooraan op de plaats, waar nu het buitentje *Uit den Bosch* te vinden is, de herberg van de Vos ofte wel „'t Vosje". Van den herberg werd een stuk grond afgenomen groot 16½ roeden, terwijl de punt gevormd door den Emausweg en Wagenweg eenigszins ingekort werd om er den weg en de sloot te verleggen. Een duidelijk bewijs dat men een ruime breede uitgang zocht. Achter het terrein van de Vos een stuk weiland, waarvan men 128 roeden noodig had en daarachter het laatste stuk tegenover het Blauwe Huys, op de plaats waar nu de buitenplaats Zuider Hout van den Heer Victor te vinden is, gelegen aan de Gasthuyslaan thans Heemsteder weg.

Het bruggetje over de vaart, toen Gasthuyssloot, thans Kraaiennestenvaart genoemd, heet nog het Blauw Bruggetje.

De juiste omschrijving van de terreinen, vergeleken met de kaarten van die dagen en het doel, laat geen twijfel over; daarbij wordt in dat stuk zeer juist aangegeven, hoeveel van elk aangrenzend perceel wordt afgestaan. Eigenaardig heet op deze kaarten dit gedeelte van den Hout: „de Drooge Hout", waarschijnlijk ten gevolge van zijn hoogere ligging en duinachtigen grondslag, in tegenstelling van het andere gedeelte, „de Oude Hout", dat lager ligt en vochtiger is, terwijl op het beplantte gedeelte geschreven staat „Den Hout".

Het dient tevens tot bewijs dat het open veld dat op andere kaarten na 1583 als Spanjaards*veld*, Dobbelde*veld* of hobbelde-bobbelde- of heuvelig*veld* beschreven staat vroeger tot den Hout behoord heeft. Dulkenraad zegt in zijn gedicht *„Haarlemmerhoutzang"*, dat bij den herberg het Vosje gevonden werd, *het zoogenaamde Groene Duintje, dat in de jare 1572 gedient heeft als batterij der Spanjaarden in het beleg van Haarlem.* Of dit wel een batterij geweest is, is wel aan eenige twijfel onderhevig, doch meer waarschijnlijk was het een overblijfsel van een aarden wal ter verdediging van het kampement tegen een overval van binnen of van een mogelijk ontzettingsleger.

Ook een blik in de thesauriers-rekeningen doet aannemen dat

kort na den aankoop van het terrein tot de beplanting is overgegaan, en hoewel niet afzonderlijk vermeld, is het toch aan te nemen dat op de rekening van gedane beplantingen in den Hout in 1665 ook de boomen voor de Spanjaardslaan berekend zijn.

Volgens Allan [1]) zou de laan zijn naam te danken hebben aan een der vele wapenfeiten, die tijdens het beleg in 1572—73 voorvielen. Den 25 Maart 1573 werd de Duitsche afdeeling van het Spaansche leger, dat op die plaats zijn tenten had opgeslagen, door een uitval der belegerden overrompeld, waarbij zij omstreeks 800 man aan dooden verloor. Zij werden daar begraven en sinds dien tijd droeg die plek den naam van *Spanjaardsveld*. Die naam is later overgegaan op de laan, die gedeeltelijk op dit veld aangelegd werd. Met recht wordt hier van een veld gesproken; er was tusschen den Hout en het tegenwoordige Bosch en Hove, destijds nog binnenduin en wildernis, een vlak terrein (in 1664 weiland).

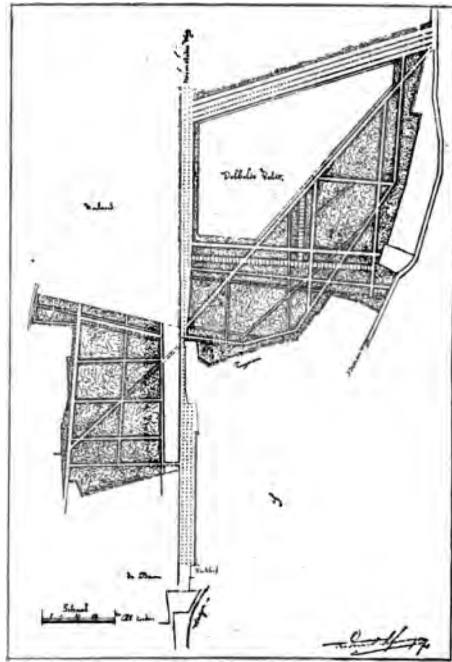

Fig. 5. De Haarlemmerhout, volgens een origineele teekening van Antony Velzen, gemeten en geteekend in Mei 1695.

Waar Van Eeden in zijn Duinen en Bosschen van Kennemerland zegt, dat de Zuidelijkste rand een der oudste en merkwaardigste gedeelten van den Hout is en zoowel door de boomen en bloemen herinnert aan de meest woeste streken der bosschen, der duinhelling, heeft de schrijver zich wel een weinig door zijn fantaisie laten medeslepen. Juist die zuidelijke rand is zooals wij zagen grootendeels door den aanleg van de Spanjaardslaan,

[1]) Geschiedenis van Haarlem 1877 2e deel. Opmerkelijk is het dat Allan niets over de beplanting van 1603 en daaropvolgenden spreekt, maar van 1585 overspringt op de beplanting van 1703.

aan het aangrenzende weiland ontnomen. Niet onmogelijk is het, dat door bijgebracht duinzand en door het afgelegene van de plaats, boschplanten zijn ontstaan en blijven tieren.

Officieel was eerst haar naam *Lindelaan*. Eerst in 1788 wordt zij in een officieel stuk *Spanjaardslaan* genoemd. [1]) Dat volksnamen later onder de officieele opgenomen worden, is geen zeldzaamheid en vroeger zelfs regel, getuigen vele namen van straten in oude steden.

De groote kaart van Antony Velsen, geteekend Mei 1695, berustende op het archief van de gemeente Haarlem, geeft ons den Hout te zien, zooals hij in dien tijd beplant was. Het opengebleven gedeelte (fig. 5) wordt daarop Dobbelde Veld genoemd, niet zooals op vele plaatsen gevonden wordt „Hobbelde bobbelde veld". [2])

Dezen naam zou het te danken hebben aan de vele oneffenheden, die volgens sommigen overblijfsels waren van de oude binnenduinen, volgens anderen ontstaan zouden zijn door het graven van grachten en opwerpen van schansen door de Spanjaarten tijdens het beleg [3]), wat zeer aannemelijk is.

Voor het tweede geval is veel te zeggen, want ware de verwoesting van den Hout de eerste door de Spanjaarden geschied, dan zouden de oneffenheden voor het eerste geval pleiten, want ook het tegenwoordige „Bosch en Hove" behoorde zelfs later nog tot de binnenduinen of wildernissen. Doch in 1426 is de Hout ook verwoest en later (1429) herplant, waarvoor volgens oude rekeningen den grond geploegd en vrij van wortels gemaakt is. De mogelijkheid is echter niet uitgesloten, dat men toen den bodem, hoewel geploegd, toch zijne grootste oneffenheden heeft laten behouden. 't Meest waarschijnlijke is: dat de bodem aan beide oorzaken zijn oneffenheden te danken heeft.

Bij de beplanting, in 1603 begonnen, is het gedeelte tusschen Wagenweg en Werkmanspad schijnbaar in zijn vroegeren toestand gebleven. Ook hier is de bodem ongelijk en heeft veel van

---

[1]) In een ander officieel stuk van 1762 wordt zij nog genoemd „de Laan over het Dronckemanshuisje".

[2]) O. a. Dulkenraad, *Haarlemmerhoutzang*. Jan van Westerhoven noemt het in zijn *De Schepper verheerlijkt in de Schepselen enz., 1e Uitgave 1685, blz. 345:* Hobbellige en heuvelig velt.

[3]) Jan van Westerhoven, *Den Schepper enz., uitg. 1865, blz. 347.*

de kleine oneffenheden, die men zoo dikwijls aan den voet der binnenduinen aantreft. In elk geval is het duinachtigen boschgrond, waar nog wilde brem (Sarothamnus scoparius) gevonden wordt, die in 't voorjaar met zijn goudgele bloemen de aandacht trekt en met haar nog vele andere planten aan dezen bodem eigen.

Verschillende vragen rijzen daarom op deze plek in de gedachte op. Zijn de struiken, die hier gevonden worden overblijfselen van het bosch, dat in 1426 verwoest, later herplant en in 1573 nogmaals verwoest werd en waar tusschen men in 1603 de lanen geplant heeft, die door Zocher grootendeels opgeruimd zijn; of is alles afkomstig uit den tijd van Gerard van der Laen en latere bijplantingen? Met het oog op de groepen Brem en hetgeen van Eeden in zijne beschouwing over den Haarlemmerhout in zijn „Onkruid" zegt, zou men geneigd zijn tot van Eeden's theorie over te hellen. Toch is het haast ongeloofelijk, omdat de geest, die ruim twee eeuwen over den Hout geregeerd heeft, een vijand was van vrije natuur, binnen de perken van een symmetrisch geheel van betrekkelijk kleinen omvang. In parken van groote uitgestrektheid, waar het onderhoud te veel kosten zoude eischen, liet men tusschen de lanen den bodem in zijnen natuurlijken toestand of werden de bosschen op de gewone wijze behandeld.

Hier echter was het anders en de herhaalde houtkappingen en bijplantingen in de verschillende rapporten van inspectiën vermeld, doen zien, dat er steeds in den Hout gewerkt werd. De oude kaarten wijzen op lanen op het bedoelde terrein geplant, en het is haast niet aan te nemen, dat die geplant zijn tusschen de oude stompen van het gesloopte bosch, zonder behoorlijke grondbewerking. Wel is aan te nemen, dat door de herhaalde grondbewerkingen, zaden en wortels en bollen, in den ouden boschgrond verborgen, te voorschijn gekomen en ontkiemd zijn, wat volstrekt geen zeldzaamheid is, en door honderde voorbeelden gestaafd kan worden. Ook vogels en andere natuurlijke middelen kunnen de zaden overgebracht hebben en de soorten, die in den bodem tehuis behoorden, zijn het best bewaard gebleven.

De kaart van 1695 geeft nog iets op te merken, dat waarlijk curieus is, en een blik doet slaan over het eigenaardig begrip dat men destijds had van wat een openbaar park of wandelplaats was.

De Hout was toen en later nog, voor zoover door geen slooten van de omringende terreinen gescheiden, afgesloten door een houten rastering en alleen toegankelijk voor wandelaars.

Zelfs de Dreef was op de hoogte van het kerkhof bij het Plein gesloten voor rijtuigen en paarden, door middel van boomen; alleen enkele bevoorrechte familiën hadden gedurende een zekeren tijd van 't jaar het recht door den Hout te rijden. Zoo vinden wij o a. nog in het *Reglement van Menage en Ordre* op de Haarlemmerhout d.d. 24 December 1720 vermeld, dat *de Dreef van half October tot half April gesloten zal zijn, alleen zij, die de sleutels van de dammen* [1] *hebben, mogen haar passeeren, mits de dammen achter zich sluitende.*

Wat wij thans de Dreef noemen, heeft niet altijd dien naam gedragen. Op de schetskaart van 1645 door Claes Vasterz, stadsplantagemeester, en een andere van 1650 door dezelfde, heet de Dreef „Gangpat door den Hout" en was dus waarschijnlijk niet de schoone laan van lateren tijd.

Omstreeks 1660 is de Dreef pas behoorlijk geregeld beplant geworden, nadat de meeste boomen door storm omgeworpen waren, althans naar 't geen van Westerhoven daarvan medegedeelt in zijn gedicht: „De Schepper verheerlijkt in zijne schepselen" enz. 1685 [2]. Hij vertelt daarbij dat een paar jaren later de Hout zwaar geteisterd werd door een zwaren ijzel, zoodat vele boomen scheurden en de ijzel zoo sterk was, dat een takje van 1 lood gewicht, wel 30 lood ijs droeg. De Dreef was trouwens ook niet *de weg* naar Heemstede, maar de tegenwoordige Emauslaan en deze heeft haren naam alleen te danken aan de herberg Emaus, die er tegenover lag, zoowat bij het bruggetje bij het tegenwoordige „Leeuwenhoofd". De weg langs Zuiderhout droeg nog in 1730 den naam van Gasthuislaan als behoorende aan het St. Elisabeths gasthuis.

Bij de eerstvolgende uitbreiding in 1703 heeft men gewerkt volgens een vast plan van bovengenoemde Antony Velsen (fig. 6) en omvatte het beplanten van het bewuste Dobbelde veld. (fig. 3B[3]) Het ontwerp is geheel volgens het begrip van dien tijd. In het midden, op ongeveer het breedste gedeelte, een rond plein, als

---

[1]) Met *Dammen* wordt bedoeld *slagboomen.* Op de prentjes van den Hout door v. d. Venne zien wo de houten rastering afgebeeld.

[2]) 1ste uitgave, blz. 316.

middelpunt van een 8-tal lanen, die stervormig uit elkander liepen, een zoogenaamd Sterrebosch, in dien tijd algemeen in zwang; dit Sterrebosch bleef als de „Achthoek” bekend en zou zelfs een zekere vermaardheid krijgen. In 't midden stond een boom, omringd door een bank en deze schijnt in 1747—48 een verzamelplaats te zijn geweest van burgers, die elkander 't een of ander politieke nieuws hadden mede te deelen, of waar allerlei politieke zaken besproken werden en daarom den naam van „Het Staatkundig bankje” kreeg. [1])

De twee lanen, die met elkander een verbinding vormden tusschen Dreef en Wagenweg, doorsneden elk nog een cirkelvormig plein, die later meer en meer in onbruik raakten en verdwenen, zoodat sommige latere kaarten, of slechts één of geen enkel dezer pleinen vertoonen. De kaart van I. Tirion van 1742 geeft alleen den Achthoek aan (fig. 11).

Ook waren de lanen overmatig breed in verhouding tot hare lengte en de oppervlakte van het terrein en heeft men ze of niet op de volle breedte uitgevoerd of later weder versmald. Elke laan bestond uit één boomsoort; de groote laan, die de twee ronde pleinen en den Achthoek doorsneed, was met iepen (olmen) beplant; de ronde pleinen met schotsche linden, de overige lanen 't zij met eiken, beuken of iepen (olmen).

In Nov. 1702 begonnen de werkzaamheden. Voor men echter het terrein beplantte, moest het worden omgedolven.

Den 10 Nov. 1703 werd de eerste boom geplant door Cornelis Sylvius, zoon van burgemeester Sylvius, terwijl Antony Velsen, de ontwerper van het plan, den tweeden plantte. In Februari 1704 was het werk afgeloopen.

De Hout had een oppervlakte van 37.9476 H.A. (44 Rhl. morgen 336 roeden) te weten voor den Ouden of Kleinen Hout 11 Rhl. m. 136.7 r. en voor den Nieuwen of Grooten Hout 33 Rhl. m. 200 r.

Bij deze gelegenheid werd tevens de Kleine of Oude Hout herzien en twee nieuwe lanen aangebracht, terwijl ook de Kleine Houtweg beplant en geregeld werd en zoo bleef de toestand een halve eeuw bestaan.

Eerst in 1754 komen opnieuw plannen voor uitbreiding van den Hout aan de orde, doch met dat al was gedurende die tus-

---

[1]) J. Dulkenraad, Haarlemmerhoutzang, 1776.

schenruimte de Hout niet aan zich zelve over gelaten geweest, maar stond onder toezicht van een houtvester en gecommitteerden, die van tijd tot tijd de zaken nagingen en jaarlijks inspectie over de stadsbeplantingen hielden, waarbij zij dan voorstellen deden tot kapping of planting van boomen.

Herhaalde malen komt men in het *Register van de buitenbetimmeringen en den Hout* de besluiten op deze voorstellen tegen en ziet men dat er heel wat oude boomen, soms bij geheele vakken te gelijk, geveld worden o.a. in 1660 toen er volgens thesauriers rekening een groote houtkap was gehouden, en buitendien nog de gewone hak van elzen, esschen en ander slaghout.

Talrijke prenten, groot en klein, geven ons den Hout te zien, zooals hij er in de 18e eeuw uitzag, omgeven door talrijke groote

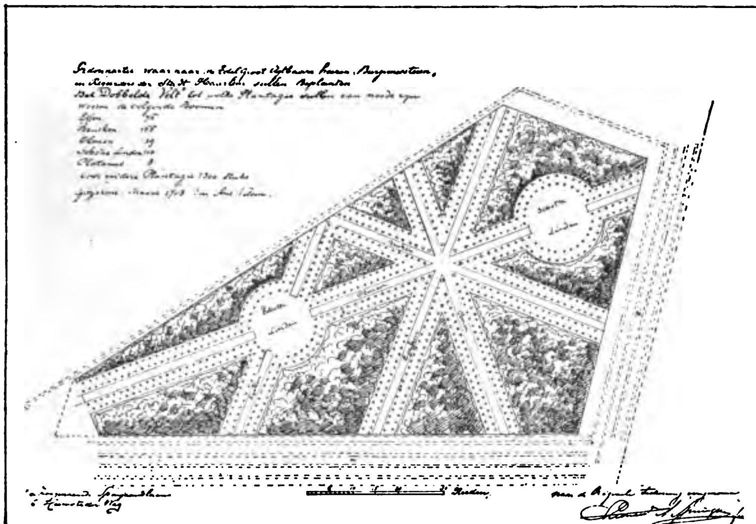

Fig. 6.

en kleine buitenplaatsen, waarvan er velen nog bestaan, doch natuurlijk in gewijzigde vorm. Ook nieuwe plaatsen verschenen, terwijl anderen werden vergroot. Aan gelegenheden om te rusten ontbrak het niet, want talrijke herbergen en logementen werden in de omgeving, vooral aan de Dreef gevonden. Wij vinden o.a. de namen vermeld van: 't Kasteel van Antwerpen, (later het buiten Houtvreugd; 't Guldenvlies of Amsterdam; 't Bokje of de Ooievaar; 't Fortuijn; de Fuyk, (Groen en Hout); 't Verbrande huis, (Lommerijk); 't Zijspek, (later

Hout-rust); 't Vosje, 't Huis Emaus, (deze twee zijn reeds genoemd); Rome, bij het blauwe bruggetje; 't Houtje; Het Pauwtje; terwijl de Valk en de Klok op 't Plein bij 't begin van de Dreef thans nog hunne deuren open hebben. Ook tegenover de zooge-

Fig. 7.

naamde Spanjaardslaan, op de plaats waar nu 't heerenhuis van „Einde Hout" staat, was nog de herberg, zoogenaamd het Dronke- of Donkemans huisje en reeds op de kaarten van 1635 bekend (fig. 7).

Volgens de overlevering zou deze herberg zijn naam te danken hebben aan een paar wandelaars, die hier tijdens den bouw voorbijgaande, zoowel de baas als de knechts in kennelijken staat aantreffen en daarop de een den ander zou toegevoegd hebben: „dat is met recht een dronkemanshuisje". De waard vond deze toespeling zoo grappig, dat hij zijn herberg dezen naam gaf.

In het werk van Niedeck en de Leth „Het zegepralend Kennemerland" zien wij enkele gezichten uit de omgeving van den Hout en daaronder is vooral eigenaardig het prentje afbeeldende de herbergen aan 't einde van den Dreef met een vergezicht over het Kolf- en Kaatsveld, toen nog niet bij den Hout ge-

trokken. Fig. 8). Van af deze herbergen kon men de schepen op 't Spaarne zien zeilen. Wij zien daarop afgebeeld hoe men zich ook in die dagen vermaakte, al ging het er wel wat schuins naar toe. Waar herbergen zijn, wordt gedronken, daar zijn zij voor, en waar gedronken, veel gedronken wordt, slaat men licht tot baldadigheid en losbandigheid over en naar 't prentje te zien, was het leventje bij die herbergen, van dien goeden ouden tijd nu juist niet altijd even zedig en eenvoudig. Wij moeten echter maar aannemen, dat er kermis of een ander openbaar feest in Haarlem was, toen Hendrik de Leth den Hout bezocht en bij hem de indrukken van 't oogenblik waren bijgebleven en die hij ons op zijn koperen plaat graveerde en dat het afgebeelde volkje onder een bijzondere feestelijke stemming was.

Spilman had andere indrukken gekregen, en stoffeerde zijn Houtgezichten met wandelende deftige dames en heeren. 't Hangt er maar van af op welken tijd men indrukken opdoet. (Fig. 9 en 10).

Fig. 8.

Ook anderen geven ons te zien, hoe de Hout er in hunnen tijd uitzag, terwijl een kaartje van Haarlem naar de opmeting

van Adriaan Spinder, geadmiteerd landmeter, en door J. Tirion in 1742 uitgegeven, ons op een duidelijken platten grond een blik geeft op den vorm van den Hout in die dagen. (Fig. 11).

Het hier gemelde Kaats- of Kolfveld tusschen den kleinen Hout, den tegenwoordigen Heemsteder weg, de landen van

AAN DE HERBERG HET FORTUIN. NA DE KLEINE HOUT-WEG TE ZIEN.

Fig. 9.

Zuiderhout en de buitens langs het Spaarne gelegen, zou weldra tot uitbreiding van den Hout in beslag genomen worden. (fig. 3C) De laan, nu Spanjaardslaan geheeten, werd verlengd en als vervolg daarop een laan langs de oostergrens aangebracht, doch de inwendige verdeeling wijkt geheel af van de vroegere uitbreidingen.

Behalve twee elkander kruisende lanen, waarvan een den kleinen Houtweg met de Dreef verbond, en met een groot rond plein op het snijpunt, ziet men eene groote cirkelvormige laan, excentrisch met dit punt. Deze laan bestaat nog en is voor 't grootste deel nog als wandelweg behouden. Overigens vindt men een aantal wandelpaden, die met allerlei ongemotiveerde bochten en hoeken door het dichte hakhout slingeren. Deze slingerpaden zijn ontleend aan de eerste wijzigingen, die zich op 't gebied der tuinkunst openbaarden, voordat men overging tot den meer vrijen landelijken of natuursijl, die in 't buitenland met name in Engeland, in zwang was gekomen.

Van deze nieuwe uitbreiding heeft de landmeter Jan van Varel Pzn. een afzonderlijke kaart uitgegeven in 1755.

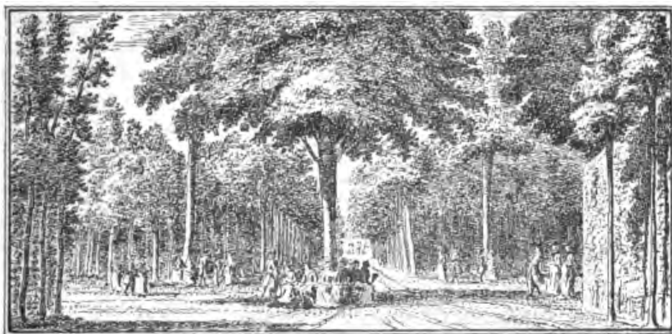
In Augustus 1754 werd met de voorloopige werkzaamheden begonnen en tevens de gansche Hout onder handen genomen en hier en daar verbeterd, terwijl 13 Maart 1755 de eerste boom

van het nieuwe gedeelte geplant werd door den zoon van den heer Crommelin, die volgens een gedichtje uit dien tijd, of de kosten van den nieuwen aanleg schijnt gedragen te hebben of veel invloed op de beplanting heeft gehad.

Die Eerste Boom, die Plante Schoon
Den Heere Crommelin zijn zoon;
  Om altijd aan te denken
Dat zijn Heer Vader, vol van deugt,
Dees Bos Plantaegie tot een vreugdt,
  Aan Haarlem kwam te schenken.

Dulkenraad prijst natuurlijk ook den nieuwen aanleg, doch noemt het een doolhof, waarin hij wel eenigszins gelijk heeft, daar enkele paden dood loopen en tot terugkeeren dwingen, wat u gemakkelijk op een verkeerd spoor zal brengen. Hij zegt dan ook:

.... 'k moet mijn oogen
In den nieuw beplanten Hout.
Door zijn groene gaanderijen;
Nu wat laten spellemeijen
Doch ben ik er wel vertrouwd.
Daar 's een doolhof; 'k zal het schuwen
'k Raakte licht wel tot mijn smart,
In zijn kronkelpaân verward.

IN 'T MIDDEN VAN DEN HOUT, DAAR MEN IN ACHT BYZONDERE LAANEN KAN ZIEN

Fig. 10.

'k Heb geen Ariadnes kluwen,
'k Ben geen Thezeus, teêr bemind;
'k Zou, al dorst ik, 't ondervinden,
Zonder leiddraad 't spoor niet vinden,
Van dien tweeden Labyrinth.

... de eerste wijzigingen ...
... tuinkunst ... voordat men overging ... of natuurstijl, die in 't buitenland met name in Engeland, in zwang was gekomen.

Van deze nieuwe uitbreiding heeft de landmeter Jan van Vaard Pzn. een afzonderlijke kaart uitgegeven in 17...

In Augustus 1754 werd met de voorloopi... ...gonnen en tevens de gansche Hout o... en hier en daar verbeterd, terwijl 13 ...

[illegible]

n [illegible]

op [illegible]

[illegible]

…lkenras [illegible]
…it het [illegible]
enkele [illegible]
…u gemakkelijk [illegible]
ook:

[illegible]

IN 'T MIDDEN VAN [illegible]

De geheele Hout, zooals hij zich na deze laatste vergrooting voordoet, zien wij op de groote kaart van Varel in 1756 geteekend doch eerst in 1769 gedrukt, omgeven door de wapens van den heer Mr. R. F. v. Zanen als houtvester en de heeren Testart, de Raet en Kuits als commissarissen. (Fig. 12). Het nieuwe deel wordt voortaan in officieele stukken *Nieuwe Hout* genoemd.

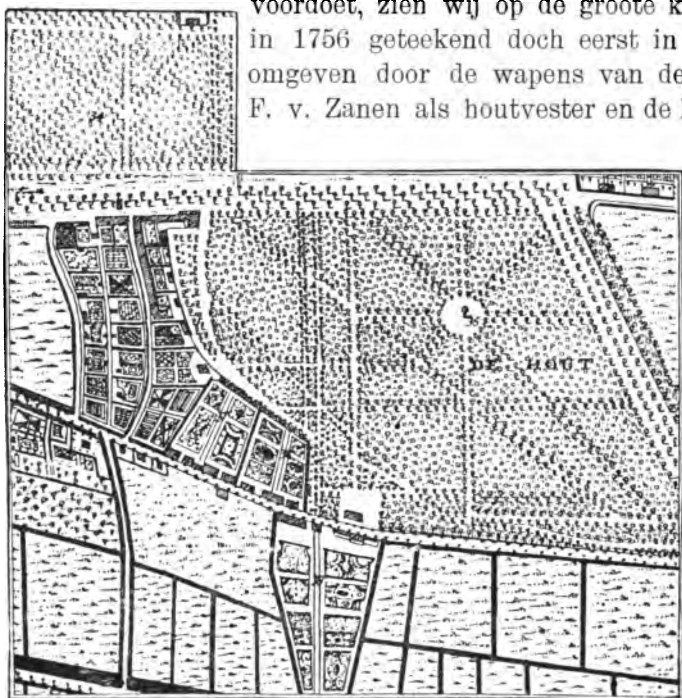

Fig. 11.

Zoo was dan eindelijk weer de bodem, eenmaal met een bosch bedekt, weer tot zijn oude bestemming gekomen. *Vicit vim Virtus*, het devies van 't Haarlemsch wapen, is ook hier van kracht. Het geweld, dat herhaalde malen het bosch sloopte, is overwonnen en opnieuw heffen de woudreuzen fier hunne kruinen ten hemel.

Niet lang echter zou de Hout in dien toestand blijven; groote veranderingen stond hij weldra te ondergaan en ware het in onze dagen geschied, tallooze dagbladartikelen zouden er verschenen zijn om het gewaande vandalisme te bestrijden, want wee den magistraat of den ambtenaar, die tegenwoordig durft voor te stellen een gezonden boom te vellen, zelfs maar te snoeien.

In die dagen was het echter anders, hoewel het niet aan te nemen is, dat de groote veranderingen zonder eenige oppositie ten uitvoer gebracht zullen zijn; men was echter de rechte stijve lanen moede; men haakte algemeen naar verandering — en — dat zegt veel.

In 't begin van de 18de eeuw, omstreeks 1712, ontstond er in Engeland een algemeen streven om te breken met de oude wijze van aanleggen van parken en buitenplaatsen. Voorgegaan door verschillende schrijvers, die niet langer konden instemmen met de heerschende richting, maar met de volle vrije natuur dweepten, brak men met alle symmetrie en regelmaat.

Men wilde eindelijk niets meer weten van heggen en rechte lanen, van systematische vijvers en geschoren boomen en planten; 't moest alles natuur zijn en men trachtte deze dan ook in hare oneindige afwisseling van vorm en tafreelen na te bootsen [1]).

Niet ieder echter is het gegeven de natnur en haar geheimen met goed gevolg te bespieden en te doorgronden en toen men ook in ons land eindelijk met het oude brak (omstreeks 1775), bleek dat vele zoogenaamde nieuwe richtings mannen nog niet los waren van de gebreken der voorvaderen en het geknutsel van den verbasterden *Le-Nôtre-stijl*, en vinden wij dit terug in de kinderlijke slingerpaadjes, waarvan zelfs groote parken niet vrij waren. Het is hier de plaats niet om een geheel overzicht te geven, hoe de landschaps- of natuurstijl ontstond en zich ontwikkelde; hoe men van het eene uiterste in het andere verviel, om tot den rechten weg terug te keeren, den weg, door mannen als Shenstone, Pope, Kent, Price en anderen aangegeven; de veranderingen, die de Hout nu zou ondergaan, toonde alle gebreken uit den tijd van kleinzielige naäperij, van mede willen doen en 't niet kunnen. Dat zelfs later niet iedereen ingenomen was met de veranderingen, die de nieuwe richting te weeg bracht, blijkt uit een puntdichtje van Mr. D. J. van Lennep. (1774—1853) naar aanleiding van een plan van zekeren architect, die veranderingen op „'t Manpad" voorstelde, waarbij de helft der boomen, die 't sieraad der plaats uitmaakte, onbarmhartig opgeofferd en de trotsche lanen in nieuwerwetsche Engelsche partijtjes (zoo noemde men dat in die dagen) veranderd zouden worden. Het gedichtje luidt:

---

[1]) Met hoeveel enthousiasme men in dien tijd de nieuwe richting begroette, kan met het best nagaan, als men het schoone gedicht van *Delille* „*Les Jardins*" leest. Met krachtige woorden wordt er aangewezen wat eigenlijk het streven van de nieuwe kunst moet zijn. Hoewel reeds meer dan 100 jaren oud, zijn zijn woorden nog van kracht.

OP ZEKEREN NIEUWEN AANLEG.

Ik ben een vrind
Van wind van wind
'k Weet met een bosch goed raad
Ik vel gerust en zonder schroom,
Van 't digte woud fluks elken boom
Die in den weg mij staat.

Wat schaduw biedt
Behaagt mij niet,
De zon zende onverlet
Haar stralen neêr bij middag brand
Op wie in 't zweet, door 't gulle zand
Vermoeid zijn schreden zet.

Zoo krijgt men ligt
Een ruim gezigt,
En schenkt aan 't oog vermaak,
Dit zoek ik slechts. Wat will men meer?
Men prijs mijn kunst en geef mij de eer
Ik volg de nieuwe smaak.

Tusschen de Dreef en den Kleinen Houtweg tegenover den Kleinen of Ouden Hout, vond men onder vele buitentjes ook de buitenplaats *Welgelegen*, in het jaar 1769 door de heer Henri Hope, bankier te Amsterdam, gekocht. Van tijd tot tijd had hij omliggende perceelen bijgekocht en besloot hij in 1785 tot het bouwen van een groot monumentaal buitenverblijf. Het terrein, dat hij toen in zijn bezit had, was niet groot en weinig in overeenstemming met het groote gebouw dat hij zich voorgenomen had te doen verrijzen. Doch de uitgestrekte Hout lag voor hem en daarop was zijn oog gevestigd en den 19den Oct. 1785 meldt hij den regeerders van Haarlem: „dat hij zoowel door de aangenaamheid van de plaatse als door alle blijken van beleefdheden en toegenegenheid, die hij van de kant der regeering der stad als van hare inwoners heeft ontvonden, een bijzondere affectie heeft opgevat om aldaar zijn woning meer en meer te vestigen en zich daarom van een gemakkelijk gebouw wilde voorzien" en daarom vergunning tot bouwen vraagt, en den 12den Nov. daaraanvolgend met een voorstel voor den dag komt, om den Hout voor zoover deze zich tegenover den voorgevel van zijn te bouwen paleis uitstrekte, voor eigene rekening te veranderen, waaronder begrepen was de aanleg van een nieuwe met boomen

beplante laan ter breedte van 32 voeten en twee evenwijdig loopende voetpaden, elk 6 à 7 voet breed. Hoewel eerst een paar jaar later een bepaald contract gesloten werd, vindt men toch reeds vroeger gegevens dat het voorstel in goede aarde gevallen was. In de memorie van inspectie van 19 Sept. 1788 wordt althans den houtvester vergund een boschje om te hakken, gelegen tegenover de buitenplaats van den heer Hope, *ten ware er door den heer Hope eenige verandering in kwam.*

Ingevolge beschikking van 19 Nov. 1788 [1]) wordt den 22sten Nov. daaraanvolgende het eerste contract gesloten in overeenstemming met een daarbij overgelegd plan, ontworpen door den architect J. G. Michaël. [2])

Dit ontwerp omvat, wat betreft de groote wegen, niet vele wijzigingen. De meeste rechte lanen worden behouden, slechts enkelen vervallen geheel of ten deele, daarentegen wordt de reeds genoemde laan tegenover het huis gemaakt. Deze laan liep tot aan het einde van den Hout aansluitende met het verlengde van de Spanjaardslaan.

In de boschjes tusschen de lanen, worden slingerpaadjes gemaakt, terwijl het voorgedeelte bij het huis open gemaakt wordt, ten einde een ruim uitzicht van of naar het paleis te hebben. Het ontwerp, dat dit contract vergezelde. geeft nog iets op te merken, n.l. men mist daarop de twee symmetrische vijvers, die op een later plan wel te vinden zijn. Over 't geheel was 't plan niet bijzonder fraai.

Of men had ingezien, dat het oude contract op vele punten alles behalve voordeelig voor de stad was, of om welke reden ook, althans den 22 Dec. 1789 wordt tusschen Henri Hope en de regeerders van Haarlem een nieuw contract gesloten, dat het vroegere deed vervallen, en nu aangegaan werd voor den tijd van 100 jaar, eindigende ultimo December 1890. Alle boomen enz., die volgens de goedgekeurde teekening zouden vallen, en dit moeten er velen zijn geweest, bleven het eigendom van de stad, zoomede alles wat er bijgeplant zou worden. Mede

[1]) In deze beschikking wordt het eerst officieel melding gemaakt van de *Spanjaards*laan, terwijl deze nog in een vroegere acte (8 Febr. 1762) nog genoemd wordt „de laan tegenover het Dronke (Dronkemans) huisje".

[2]) J. C. Michaël wordt ook Michel en Michaëlis genoemd Volgens Lutgers (1855) zou hij een Engelschman zijn, doch hij is van duitschen afkomst en de grootvader van moederszijde van den beroemden J. D. Zocher Jr.

werd bepaald dat de aanvrager het geheele terrein tusschen Welgelegen, Heemstederweg, Zuiderhout en Kleinen Houtweg enz. moest onderhouden en van elke wijziging kennis moest geven aan het stedelijk bestuur en van elke verandering tevens op de officieele kaart aanteekening houden.

Behalve dat de stad dus het voordeel had, dat de reorganisatie en onderhoud van dit deel van den Hout geheel ten laste van den heer Hope kwam, terwijl alle voordeelen aan de stad bleven, moest de heer Hope nog een jaarlijksche toelage van *f* 400 betalen en als waarborg daarvoor een som van *f* 16000 deponeeren, vastgesteld in obligatiën ten laste van de previncie Holland en West-Friesland. Dat er toen door dit besluit heel wat boomen geveld moesten worden, kan men nagaan, dat terwijl het vroeger een dicht aaneengesloten bosch was, zooals men op den plattegrond kan zien, er nu een breede lange laan en ruim voorplein uitgehakt moest worden.

Het plan, dat na het sluiten van het tweede contract uitgevoerd werd, bevatte in hoofdzaak niet veel veranderingen; alleen vindt men op de plaats van de sloot, die destijds de Oude Hout van het Kaatsveld scheidde, aan elke zijde van de nieuwe laan een tweetal regelmatige vijvers.

Wij vinden deze vijvers afgebeeld op het kaartje in 1792 in druk uitgegeven, volgens teekening van den ordinaris landmeter van Haarlem, Daniël Engelman, (fig. 13). Indien deze vijvers door Michaël ontworpen zijn, dan pleit dit niet voor zijn goede inzichten in de nieuwe richting, die thans algemeen ingang vond. Toch is dit zeer waarschijnlijk, daar in een momorie van inspectie van 18 Aug. 1789 gesproken wordt van het hakken van het bosch aan weerskanten van de nieuwe vijvers van den heer Hope.

Wel is waar zijn er meer voorbeelden van andere meesters uit dien tijd aan te halen, dat zij in sommige gevallen tot den ouden stijl teruggingen, zoo zijn zij toch als uitzonderingen aan te nemen, althans in den tijd dat Michaël ten onzent werkte, en dan nog wel op plaatsen gelijk aan het onderhavige geval.

Toch moet J. G. Michaël destijds een der voornaamste mannen op dit gebied zijn geweest, want niet alleen, dat wij hem zien werken voor den heer Hope, ook op vele andere plaatsen heeft hij gearbeid. Wij vinden zijn naam verbonden aan het park van het kasteel Biljoen bij Velp, aan de parken van Els-

DE HAARLEMMER HOUT, CUM ANNEXIS

Fig. 12.

woud en Overduin bij Haarlem, Beeckesteijn en Velserbeek bij Velsen en Broekhuizen bij Utrecht, enz., waarbij er zijn die, 't moet gezegd worden, naast de kleingeestigste zaken, het tijdperk eigen, schoone partijen te zien gaven, waarop (b.v. Elswoud) met trots kan gewezen worden.

Het plan had zelfs voor dien tijd vele gebreken; de bochten der slingerpaden waren te kort en ongemotiveerd en zonder uitzondering samengesteld uit verschillende deelen, met den passer getrokken. Het geheele samenstel dezer paden doet men denken aan een doolhof uit het slechtste tijdperk der *Le Nôtre verbastering*.

Over 't algemeen bleef de toestand van den Hout in de eerste jaren dezelfde, maar behalve de veranderingen in het gedeelte tegenover „Weltevreden", waren er ook in den Grooten Hout enkele kleine wijzigingen gebracht en ook hier in de boschjes tusschen de hoofdlanen slingerpaden gemaakt. (Fig. 13).

Fig. 13.

Afgaande op deze slingerpaden moet het onderhout onder de boomen dichter geweest zijn dan thans op vele plaatsen het geval is. Dit onderhout is verdwenen door oorzaken later te bespreken.

Ook in het beheer van den Hout kwamen wijzingen en zooals reeds is gezegd, bestond het dagelijksch bestuur over den Hout uit een houtvester en een commissie van drie gecommitteerden. Het waren natuurlijk eerepostjes, zooals er in dien goeden ouden tijd meer waren, maar die behalve de eer ook iets anders medebrachten.

Na de revolutie wordt op 2 Febr. 1795 door de voorloopige regeering daar een eind aan gemaakt en worden om *zekere redenen* (natuurlijk politieke redenen) de houtvester C. J. van Dam en de drie commissarissen P. Vermeulen, J. G. Decker, Leon Pauw geb. Hoeufft ontslagen en een nieuwe commissie ingesteld, bestaande uit de Heeren P. van de Kasteele, J. Teding van Berkhout, J. W. Druyvestein, W. P. Kops, H. A. Parvé.

Dat de regeeringspersonen in die dagen niet zoo erg vast in 't zadel zaten, blijkt uit de lijst der Commissarissen van den Hout. Gewoonte was, dat iemand Commissaris bleef totdat hij bedankte of stierf en vindt men dan van hun namen geen andere melding gemaakt, dan bij vervulling van vacaturen. In 1795 schijnt het echter de moeite waard te zijn geweest, in het zelfde jaar melding te maken, dat de heeren op 2 Febr. benoemd, op 20 Maart daarop volgende nog in functie waren en dat zij op 21 Mei worden gecontinueerd; doch wij zien ze op 5 Sept. weer vervangen door de leden van het Comité van fabricage. Het zijn nu de H.H. Mr. Andriaan van Zeebergh, Jacob Helmolt en Pieter Kops. Gschz. De tijden werden daarna zeker wat rustiger, althans deze Commissarissen blijven tot 1803 bij elkander, en zien wij verder weder de gewone loop der dingen.

In 1802 wordt Dirk Moorhoff als gesalarieerd houtvester benoemd, die volgens zijn instructie alles behalve vrijheid van handelen had, niettegenstaande hij een der zake kundige moest zijn, die goed op de hoogte was met alles wat betrof de behandeling van 't bosch. 't Eenige wat hij op eigen verantwoording doen mocht, was het schoonhouden van paden en wegen. Voor 't overige moest hij vergunning hebben van heeren commissarissen, die er misschien, als meer gebeurt, zeer weinig verstand van hadden en op 't advies van dezelfden ondergeschikte afgingen. Ook had hij 't toezicht over de andere beplantingen binnen en buiten de stad en over de stadsenterey (kweekerij). Hij genoot een salaris van *f* 500 per jaar, vrij wonen en emolumenten. In aanmerking genomen de tijdsomstandigheden, was het salaris niet hoog, maar zeker toch betrekkelijk hooger dan wat vele gemeenten thans aan hun hoofdopzichters der beplantingen durven geven, van wie tegenwoordig heel wat meer geëischt wordt en bij duurdere levensvoorwaarden. In die dagen waren gemeentebeplantingen niet zoo aan de orde en bestonden deze in de meeste gevallen voornamelijk slechts uit beplantingen der vestingwallen en buitenwegen. Openbare parken, als wij

thans hebben, waren zeldzaamheden; van bloemen en sierplanten in 't geheel geen sprake, zoodat een middelmatig ontwikboschbaas voldoende was, daar hij toch niet de verantwoordelijkheid droeg, althans niet officieel.

In 1803 wordt de commissie voor den Hout ingesteld en worden de heeren gecommitteerden ontslagen van hun werkkring, onder dankbetuiging voor de bewezen diensten. De nieuwe of herbenoemde commissarissen Mr. Andriaan van Zerbergh, Mr. Jacob Helmolt, Pieter Kops Goedschalksz, krijgen een in-

GEZICHT IN HET HAARLEMMER HOUT.

Fig. 14.

structie, waarin vreemd genoeg, de voormelde houtvester als onderhoutvester betiteld wordt, niettegenstaande zijn werk niet veranderd is en geen houtvester als vroeger aangesteld werd. De nieuwe leden behoeven thans het werk niet pro Deo (?) te doen, maar krijgen voor het doen van inspectiën als anderzins een presentiegeld van *f* 4 per keer, dat zij vergaderden. In een breedvoerige instructie wordt hen gewezen op 't geen voor hen te doen is.

Hierna volgt weer de gewone benoemingen bij vacaturen als in 1804, 1805, 1806, 1808.

Bij de verandering van regeering in 1811 (2 Juni) worden de aan 't roer zijnde Commissarissen herbenoemd en zien wij verder geen verandering dan op 16 Januari 1852, toen bij de samenstelling van den nieuwen Gemeenteraad, een nieuwe Commissie uit deze raad gekozen, benoemd wordt. Het zijn de Heeren C. J. de Bruijn Kops (Burg.), Mr. M. G. Fontein (Weth.) en J. G. S. van Breda (lid v. d. R.).

Intusschen waren de onderhouds-werkzaamheden voortgezet. Herhaalde malen leest men van inspectiën. waarbij bepaald wordt dat nu eens op dit, dan weer op dat stuk boomen gekapt moeten worden, zoodat de bijl niet gespaard bleef; doch daar er steeds bijgeplant werd, kan men veilig aannemen, dat hoe oud vele aanwezige boomen ook zijn, er nog maar betrekkelijk weinigen zullen zijn, die van de 1e beplanting dagteekenen. Zoo werden volgens een besluit op een inspectie in 1784 de platanen in den Achthoek, geveld en vervangen door *Carstanjes de Quina*, nu zou men zeggen wilde- of paarde-kastanjes (Aesculus hippocastanum). Rondom het monument van Coster, vindt men nu nog 4 exemplaren van deze boomsoort. Of dit de in 1784 geplante exemplaren zijn, is zeer te betwijfelen, daar de omvang van deze zoo gering is, dat zij in die 100 jaren al zeer weinig gegroeid moeten zijn.

In elk geval, de Hout bleef onder het beheer der regeering van Haarlem in goeden toestand en het is zeker aan die goede zorgen en toezicht te danken, dat wij nog heden op vele schoone boomen kunnen wijzen, en waar jonge boomen oude vervingen, kwam dit het bosch ten goede.

Doch alles gaat vooruit; zoo ook de tuinkunst, en een overgangstijdperk doormakende, waren hare beoefenaars meer op het rechte spoor gekomen.

Men zag ook weldra in, dat den Hout niet meer beantwoordde aan den geest des tijds; dat er veel verbeterd moest worden wilde het op gelijken voet blijven, met andere parken, zoowel binnens- als buitenslands.

Inmiddels was een van Haarlems zonen de roem van 't land geworden, waar het betrof de beoefening der tuinkunst; Jan David Zocher, de jongere, die reeds bij zijn vader, J. D. Zocher de oudere [1]) zijn sporen verdiend had, was de aangewezen

---

[1]) Gestorven te Soestdijk omstreeks 1817.

man, om van een Haarlemmerhout te maken, wat het nu is.

Het schijnt, dat reeds onder de regeering van Lodewijk Napoleon de plannen bestonden het gedeelte van den Hout tegenover het Paviljoen opnieuw te doen veranderen om een geheel te maken met de terreinen van het Paviljoen en de pas gekochte Baan; er bestaat althans een plan onderteekend J. D. Zocher en gedateerd 1809 en door dezen in opdracht van Koning Lodewijk gemaakt tegelijk met een plan voor den aanleg van den Tuin van 't Paviljoen, waarbij de Baan berekend was. Dit plan was reeds veel beter dan dat van Michaël, doch nog verre van grootsch. Wel waren de symmetrische vijvers tot één in meer natuurlijken vorm saamgesmolten en waren de wegen in meer groote lijnen getrokken; doch 't geheel was te veel verbrokkeld en te weinig in overeenstemming met de omgeving. Was dit plan van den vader J. D. Zocher of den zoon? J. D. Zocher Jr. echter was pas 18 jaar en had nog weinig ondervinding; zijn latere studiereizen in 't buitenland 1810—1814 moesten hem nog veel leeren. Indien het plan van den zoon is, dan bewijst dit met al de gebreken reeds op een ontluikend genie. Het plan werd echter nooit uitgevoerd, blijkens een kaart van 1826 door H. van Zutphen op last van 't bestuur van Haarlem gemaakt, tot begeleiding van het besluit van 20 April van dat jaar met verklaring van den administrateur van 't Pandgoed Welgelegen, dat de kaart is volgens contract met den Heer Hope in 1790.

Het verblijf van Koning Lodewijk Napoleon heeft alzoo op den Hout zelf weinig, zoo al geen invloed gehad, daar alle plannen van verandering achterwegen zijn gebleven. Als eenige herinnering aan dezen ongelukkigen vorst, moet er nog een boom in den Hout staan, waarop Lodewijk met diepe letters zou hebben ingesneden de veelzeggende woorden: „Respectez ma solidité" evenzoo den naam van zijn broeder „Napoleon".

Hoe ook naar den boom gezocht, met de aanduiding van Craandijk [1]) in de hand, schrijver dezes heeft hem niet kunnen vinden; trouwens Craandijk zegt zelf ook, dat de letters moeilijk meer te vinden zijn, wat echter nog bemoeilijkt is door de tal van namen, die men in de meeste oude boomen gesneden vindt.

In 1827 werd aan Zocher Jr. opgedragen plannen te ontwerpen voor de reorganisatie van den geheelen Hout, doch de door hem

---

[1]) Gids voor Haarlem en Omstreken, 3e druk.

ingeleverde ontwerpen zijn van geheel anderen aard dan het later uitgevoerde.

In de vergadering van den Gemeenteraad op 14 Maart 1827, werd dit plan ingediend, en voorloopig de kosten op *f* 10000.— geschat.

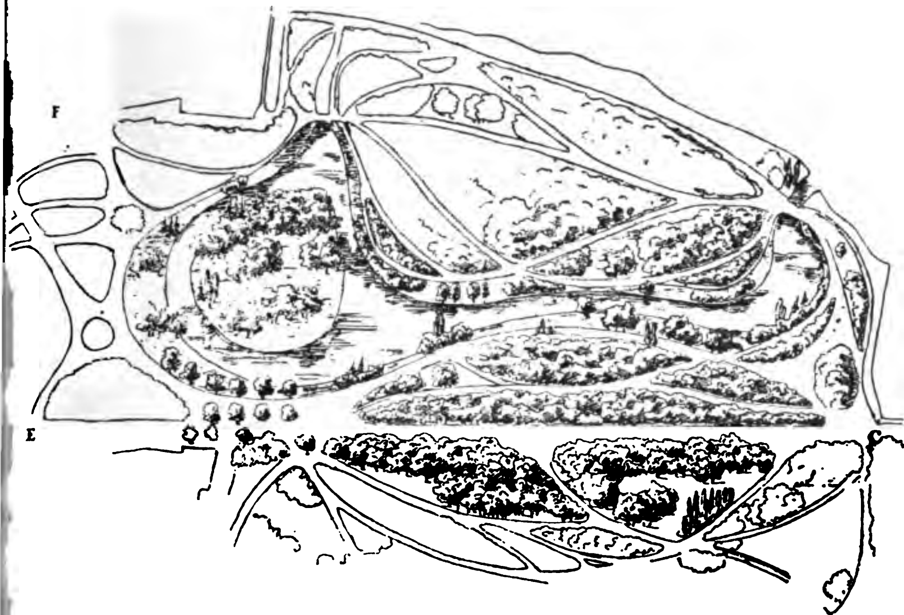

Fig. 15. Schets naar de origineele teekening van J. D. Zocher Jr.

Het plan bevatte een groote waterpartij (fig. 15) ongeveer ter plaatse van het zuidelijk deel van den Hertenkamp en de thans nog aanwezige ronde laan. Doch al aanstonds rezen er bezwaren; Het bleek eerstens dat de kosten alleen van den Nieuwen Hout op *f* 12000 en die van den Ouden Hout op *f* 4000 zoude komen, ten tweede dat er eerst onderzocht moest worden, of de waterpartij wel gemaakt kon worden, welk onderzoek aan Zocher wordt opgedragen, en 't spoedig bleek dat zonder machinale hulp het water in de vijvers des zomers niet op de gewenschte hoogte te houden was. Er wordt op 8 Augustus dan ook besloten, de waterpartijen op te geven, en den 19 October daaraanvolgend komt Zocher met een nieuw plan voor den dag, waarbij in plaats van den vijver een Hertenkamp is ontworpen, en tevens het voorstel bevatte, om de oude Dreef, die volgens zijn eerste plan behouden was, te onderbreken, door het zuidelijk gedeelte met een bocht om te leggen (fig. 16). Dit was werkelijk een uitnemend voor-

stel, daar de lange rechte lijn den Hout evenals vroeger in twee stukken verdeeld en bij den nieuwen aanleg veel meer

Fig. 16. Schets naar de origineele teekening van J. D. Zocher Jr.

gehinderd zou hebben en het onmogelijk geweest zou zijn één groot geheel te verkrijgen.

Inmiddels schijnt al dat twijfelen, ontsproten uit gebrekkig

voorbereidend onderzoek, de aandacht van anderen opgewekt te hebben, althans op den 1sten Juli was reeds door zekere J. Bolleurs ook een plan tot reorganisatie ingediend; Bolleurs is evenwel met *f* 100.— naar huis gezonden, met de belofte, dat B. en W., zoo 't noodig bleek, het goede in dat plan zouden overnemen, wat op zichzelf een zeer twijfelachtig voordeel is.

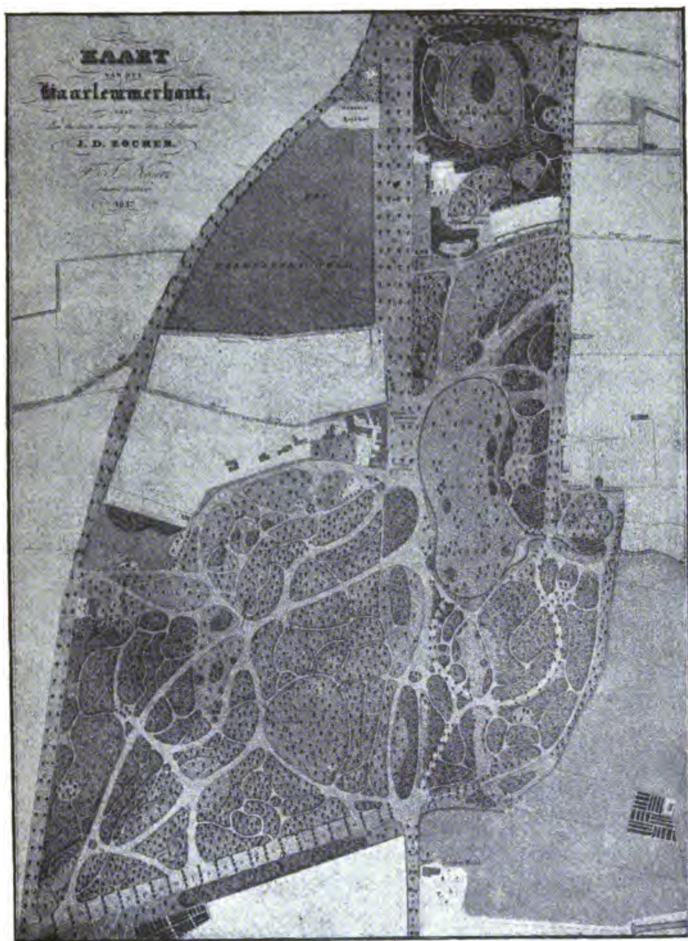

Fig. 17.

Hoe het zij, tusschen al die bedrijven door had men niet stil gezeten en was inmiddels aan 't werk getogen, en reeds 21 Dec. van 't zelfde jaar wordt het bestek voor de omrastering van de Hertenkamp goedgekeurd en zijn het volgend jaar reeds 18

herten (6 bokken en 12 reeën)[1]) uit het Haagsche Bosch in hun nieuw verblijf overgebracht.

Vergelijkt men nu deze teekening door Zocher Jr. in 1827 gemaakt met de resultaten van zijn werkzaamheden in den Hout, zooals zij later door den landmeter Nautz zijn opgemeten, in kaart gebracht en in 1837 in druk uitgegeven, (fig. 17) dan ontwaart men, dat Zocher zich in 't minst niet aan zijn plan gehouden heeft. Dit was dikwijls met hem het geval, vooral wanneer het gold oude plaatsen te vernieuwen. Voor werken als in den Hout was het ook onmogelijk op eene andere wijze te arbeiden, wilde men de schoone boomen behouden en tot hun recht doen komen.

Men kan zich levendig voorstellen dat Zocher het bosch uit een geheel ander oogpunt bekeek dan zijn voorganger Michaël. Zocher had alleen het bosch met zijn schoone boomen en boomgroepen voor oogen en zonder op zijn eigen teekening of de vele lanen en laantjes te letten, schiep hij al die heerlijke partijen, die wij er nog in vinden. Slechts met uitzonderingen maakte hij gebruik van de oude lanen.

Zocher heeft met deze reorganisatie zich zelf een blijvend monument gesticht, dat steeds zal wijzen op zijn groot genie, en mogen er al voor minder groote talenten monumenten en standbeelden opericht zijn, zoolang tegenwoordige en komende geslachten met eerbied en ontzag zijn heerlijke schepping onderhouden, zal zijn naam niet uitsterven; misschien slechts dan, wanneer de laatste boom door ouderdom gevallen zal zijn.

Toch zou het wenschelijk zijn, dat in zijn schepping iets te zijner herinnering aangebracht werd; het zou daar zeker beter passen, dan voor Coster, die in elk geval niet in *dit* bosch de boekdrukkunst heeft uitgevonden.

Wel is waar zijn hier en daar gebreken aan te wijzen en kan men op vele plaatsen de oude lijnen der boomrijen terug vinden, doch hierin was niet altijd te voorzien, en 't is juist een bewijs van Zochers groote gaven, dat de Hout, geheel volgens de beginselen der regelmaat aangelegd, door uitkapping en inplanting in hoofdzaak het aanzien heeft gekregen van een natuurlijk

[1]) Deze onjuiste benamingen zijn uit de officieele bescheiden overgenomen het moet zijn 6 bokken en 12 hinden, of volgens jagerslatijn 6 bokken en 12 koeien. Een ree is een afzonderlijk soort, waarbij men 't mannetje reebok en 't vrouwtje reegeit noemt.

bosch. Groote moeilijkheden heeft hij hier te overwinnen gehad, die door oningewijden niet gevoeld worden, en 't zijn juist de kleine niet te ontkomen gebreken, die overgebleven zijn, die een punt van uitgang vormen, bij de beoordeeling van het schoone geheel. Ware de Hout een deel van een oerwoud geweest, het werk van Zocher zou geen honderdste deel der waarde hebben, die het nu heeft.

In den Hout blikt ons de ware natuurstijl toe, een natuurlijk vrije, grootsche, opwekkende, los van allen eigenwaan, toegepast zonder zoogenaamde theorieën over natuurschoon; zonder trompetgeschal van zelfverheerlijking, die men thans zoo dikwijls in de kunst verneemt, maar met een natuurlijken eenvoud, die den waren kunstenaar kenmerkt.

Schoon en indrukwekkend blijft het landschap, dat zich van uit het Paviljoen, (het oude Weltevreden) voor ons oog ontvouwt; trotsch zijn de boomgroepen; liefelijk de stille plekjes hier en daar tusschen de groote partijen verborgen; majestueus komen de oude eiken- en beukenboomen te voorschijn op de open plekken, hier en daar gemaakt, om hen beter te kunnen aanschouwen of om lichteffecten tusschen het geboomte voort te brengen. Waar of wanneer ge ook in dit betrekkelijk kleine bosch komt, overal is voor hen, die zien kunnen en zien willen, iets schoous te zien en al is de Hout op verre na zoo uitgestrekt niet als het Haagsche Bosch en zoovele andere grootsche parken, het is en blijft een der schoonste werken, die op dit gebied in ons land gemaakt zijn. Juist om zijn afkomst, staat hij als kunstwerk hooger aangeschreven, dan vele anderen van grooteren omvang.

Jammer blijft het echter, dat er bij de reorganisatie in den Hout geen flinke waterpartij gemaakt geworden is, omdat de de kosten te hoog zouden stijgen. Het modderige plekje aan de zuidoostzijde van de Hertenkamp kan als zoodanig niet beschouwd worden en heeft alleen zijn ontstaan te danken aan de noodzakelijkheid den herten een drinkplaats te geven.

Dat er ook bij deze reorganisatie heel wat boomen geveld zullen zijn, is te begrijpen; doch hoe jammer het altijd zijn moge gezonde boomen te vellen, wij mogen den regeerders van Haarlem uit die dagen dankbaar zijn, dat zij, vertrouwende op de bekwaamheid van hun raadsman, dezen zijn gang lieten gaan, al hield hij zich niet aan zijn voorgesteld plan, en dat zij zich niet gestoord hebben aan 't geklaag en geschreeuw van misnoegden

en onkundigen, die zich bij zulke gelegenheden altijd laten hooren. Klachten, die dikwijls hun oorsprong vonden in persoonlijke grieven, die men denkt te wreken door onkundige burgers tegen de overheid in 't harnas te jagen. [1]) Meestal is het echter het slechte inzicht, dat men in dergelijke zaken heeft, omdat het ook niet ieder gegeven is te beoordeelen in hoeverre in deze de wijze van handelen grond heeft. Men ziet het helaas maar al te veel, dat men zich ter wille van de openbare kritiek weerhoudt in een bosch en vooral in een openbare wandelplaats op het juiste tijdstip de overtollige en hinderlijke boomen op te ruimen. Behoorlijke uitdunning is noodig, vooral in een door menschenhand geplant bosch, en waar dit met oordeel geschiedt, kan het niet dan gunstig werken.

Talrijke bewijzen zijn aan te voeren, hoe verzuimde uitdunning een bosch voor altijd bedorven heeft. Zelfs de natuur dunt de oerwouden; de zwakke boomen gaan onder de sterkeren te gronde, maar hun plaats wordt ingenomen door andere houtgewassen.

In alles kan men overdrijven, ook in 't goede, en daaronder behoort ook de bescherming van boomen. Even als een weifelend geneesheer de ondergang van den zieke is, evenzoo kan men de bosschen te gronde richten, wanneer niet bijtijds flinke maatregelen genomen worden. Men houde één ding in 't oog: een systematisch aangelegd bosch is geen oerwoud, en moet dus systematisch behandeld en onderhouden worden, anders gaat het ten gronde.

Een bosch als de Haarlemmerhout moet een gezonde, luchtige, droge uitspanningsplaats zijn van jong en oud en vooral voor de minder met aardsche goederen bedeelden, die in de stad in kleine, benauwde en dikwijls slechte woningen en even nauwe als bedompte straten leven; en om nu een gezond, frisch vroolijk ontspanningsoord te zijn, zonder zijn karakter van natuurpark te verliezen, moet het met oordeel onderhouden worden.

Ook in den Hout heeft men dikwijls veel te lang gewacht met behoorlijk uitdunnen en zeer zeker zou bij oordeelkundig handelen het aantal schoone boomen grooter en ook het onderhout behouden zijn, dat nu op vele plaatsen verdwenen is, waar het had moeten blijven. Zoo is ook de middelrij boomen van de

---

[1]) Boomschending bij raadsbesluit, 1882 v. VI.

Dreef minstens 20 jaar te laat weggenomen; de thans overgebleven boomen zouden nu veel schooner zijn geweest.

Doch wij zouden afdwalen.

Veel veranderingen onderging de Hout na de groote reorganisatie niet; waarschijnlijk heeft men dit ook te danken aan den zoon van den ontwerper, den heer L. P. Zocher, die jaren lang met zijn vader werkzaam geweest zijnde, het best op de hoogte van diens zienswijze was. De heer L. P. Zocher is in de laatste jaren de raadsman van Haarlems bestuur, waar het gold het onderhoud van den Hout — en gelukkig. Wie kan met meer eerbied het werk van den begaafden kunstenaar helpen in stand houden, dan diens zoon?

J. D. Zocher Jr.

In overeenstemming met den geest des tijds, waarbij allerlei monumenten als een noodzakelijke versiering van een park, 't zij groot of klein beschouwd worden, en men zelfs grafmonumenten opricht op plaatsen, waar nooit iemand begraven was, werd in 1828 in de *Achthoek* het weinig fraaie monument voor Laurens Janszoon Coster geplaatst, dat zeker niet als een sieraad van den Hout geacht kan worden.

Dat men er meer in dien geest over gedacht heeft, blijkt uit de Jaarzang door J. A. van Eeden voor de broederschap van de aloude Rhetorykerskamer „*Trouw-moet-blycken*" te Haarlem op de 1e Januari 1844 voorgedragen. Den jaarzang goldt den Hout en de regels aan het monument gewijd zijn de volgende:

Doch wenden wij ons oog naar 't zwaar en breed gesteente,
„Hier, wáár eens de *achthoek* stond, rust Koster's kil gebeente",
Zoo zegt er soms wel een, bij toeval hier verdwaalt
En denkt niet verder na, behalve dat hij smaalt

Op 't vreeslijk dik gevaart, zoo smakeloos opgetrokken.
„Dit kunststuk (zegt hij stil) zal hier geen menschen lokken,
Waarom prijkt op dien steen niet een kolom of naald?
Waarom niet Koster's beeld van 't marktveld afgehaald?"

Behalve echter dat dit gedenkteeken dient tot herinnering aan Koster, is het een voorbeeld ter gedachtenis aan de onzinnige versieringsmanie uit den tijd der oude Anglo-Chineesche tuinkunst, waarop reeds Goethe op zulk een geestige wijze gesmaald heeft in *„Die geflickte Braut"*.

De hertenkamp blijft altijd een der schoonste gedeelte van den Hout, en is daarom steeds het aantrekkingspunt van groot en klein. Voor de eersten zijn het de schoone boomgroepen, voor de laatste de vluggen herten, wien zij steeds een veilig en herbergzaam oord is gebleven.

Van tijd tot tijd worden de viervoetige bewoners uit hun verblijfplaats verjaagd om plaats te maken voor feestvierende menschen. Het ruime vrije veld, biedt een schoone gelegenheid aan voor allerlei feesten en sedert de groote nijverheidstentoonstelling in 1861, toen er te dien gelegenheid ook een bloemententoonstelling was georganiseerd, heeft de Hout de hekken van de hertenkamp gastvrij opengesteld voor de bloemen en planten, die van alle oorden des Rijks daar heen kwamen. Maar ook voor groote volksfeesten is de hertenkamp de meest gewenschte en aangewezen plaats.

Toch zijn de menschen somtijds ontevreden en misgunnen zij de herten hun heerlijk oord. Een zeker deel van Haarlems burgers, ziet met leden oogen, dat een ander deel een societeitsgebouw in den Hout mocht hebben, en er werden dan ook van tijd tot tijd pogingen aangewend om ook dat zelfde recht te verkrijgen, en was de hertenkamp het uitgezochte plekje? Doch gelukkig zijn die pogingen nooit mogen slagen. In 1884 werd langs een eenigszins officieusen weg nogmaals pogingen in 't werk gesteld het publiek kennis te doen nemen van het verlangen van een. deel der burgerij om de herten voor goed te verjagen, en zelf de plaats in te nemen. De Afdeeling Haarlem der Maatschappij voor Bouwkunde schreef een prijsvraag uit voor het daarstellen van een societeitsgebouw in den Hertenkamp. Het resultaat was, wat natuurlijk te verwachten was, een bekroond ontwerp, dat, als zoo vele van dien aard, gedoemd was om dadelijk weêr opgeborgen te worden zonder eenige kans van

verwezenlijking; doch gelukkig dat het hier bij bleef, daar de overheid de wensch niet opmerkte. De schoone hertenkamp is behouden gebleven en behoed voor het gevaar om veranderd te worden in een societeitstuin met heester en bloemperkjes en al de overige aankleve van een opgesmukten gezelschapstuin.

Zijn er in latere jaren in den Hout kleine wijzigingen aangebracht, zooals in 1861 toen het deel der hertenkamp bij 't einde der Dreef eenigzins gewijzigd en meer oostwaarts verlegd werd, dan hebben de veranderingen niet altijd tot verfraaiing van den Hout gediend (fig. 18.)

In de eerste plaats het ver van schoone societeitsgebouw van „Trouw moet blijken", in 1844 aldaar gebouwd, met zijn omrasterd gedeelte, dat nog in 't voorjaar, noch des zomers, noch in 't najaar eenigszins smakelijk is aangekleed. Het ziet er met zijn te dicht bij staande muziektent alles behalve voornaam uit, het doet meer aan een vervallen grootheid denken. In 1870 werd het gebouw eenigszins veranderd en tegelijk het voorplein tusschen dit gebouw en de Dreef verruimd. Toch is zijn nabijheid minder hinderlijk voor den minnaar van waar en eenvoudig natuurschoon dan het fonteintje, in 1870 aan het einde van de grootsche Dreef geplaatst. Grooter wansmaak had men wel niet aan den dag kunnen leggen. 't Is eindelijk een parodie en hij, die het vaderschap van het denkbeeld op zijn geweten heeft, had zeker een slechten nacht gehad, toen hij het maken van de fontein voorstelde; de Haarlemsche Verfraaiings-Vereeniging kan zeker geen beter besluit nemen, dan bij het Gemeentebestuur aan te dringen, deze zoogenaamde verfraaiing zoo spoedig mogelijk op te ruimen (fig. 18.)

Was den Hout in de vorige eeuwen gesloten voor rijtuigen der gewone stervelingen en was 't alleen aan enkelen vergund door het heerlijk bosch te rijden, door den aanleg van Zocher kwam daar verandering in en waren er verschillende rijwegen aangelegd waaronder ook een, die van af de Dreef zich aansluit bij de oude Gasthuislaan.

Doch een zandweg is niet altijd verkiezelijk om te rijden, maar ook niet minder onaangenaam voor wandelaars, daar deze zich genoodzaakt zien door het losgewoelde zand te baden. De weg toch bleek spoedig de noodzakelijke kortste verbindingsweg naar Heemstede te zijn geworden en komt dan ook 16 September 1856 bij het gemeentebestuur van Haarlem een verzoek van de ge-

meente Heemstede in, dat Haarlem den weg tusschen den Blauwbrug en Societeit zou verharden, nu toch door 't slechten van de wallen, voldoende puin beschikbaar komt. De aanvraagster zou voor 't onderhoud zorgen.

Hoe ook gewenscht voor beide gemeenten, die van Haarlem hapte maar zoo in eens niet toe en wordt er van weêrszijden nog heel wat gedelibereerd eer men tot een aannemenlijk voorstel komt.

Eindelijk komt Haarlem met een voorstel voor den dag, n.m.: dat zij de benoodigde puin zal leveren en *f* 1000.— bovendien en verder het Blauwbruggetje in goeden staat zal brengen; voor 't overige komt alles voor rekening der gemeente Heemstede, die verder ook voor 't onderhoud van weg en bruggetje moet zorgen. Dit voorstel wordt in Februari 1857 aangenomen en eerst sedert dien tijd dagteekend den soms wel wat modderigen en stoffigen rijweg, die werkelijk in een dringende behoefte bleek te voorzien, en die thans, dank zij het verstandig besluit van de laatste jaren, behoorlijk bestraat is.

Wij zijn dan aan het einde van de geschiedenis van den tegenwoordigen Hout, doch mogen niet sluiten voor nog een paar zaken te bespreken, die onafscheidelijk aan den Hout verbonden zijn.

Ten eerste het Paviljoen, dat als de buitenplaats Welgelegen, zooveel invloed heeft gehad op het wezen van Haarlems lustoord.

Nadat de familie Hope het eenige jaren bewoond had, kwam het paleis in 1808 na lange onderhandelingen in handen van koning Lodewijk Napoleon, die het voor *f* 300000 kocht. Lang genot heeft Lodewijk er niet van gehad. In 1810 op den 1[en] Juli deed hij ten behoeve van zijnen zoon afstand van den troon, doch Nederland werd een deel van 't groote keizerrijk.

Na de omwenteling van 1813 werd het paleis als rijksdomein beschouwd en hoewel Lodewijk later zijn aanspraken als eigenaar deed gelden, werd bij rechtsgeding uitgemaakt, dat aangezien hij (Lodewijk) het buiten met landsgeld betaald had, dit ook lands eigendom was.

Toen Lodewijk het Paviljoen of liever de buitenplaats *Welgelegen* kocht, moest zijn particuliere tuin vergroot worden en en na eenige onderhandeling stond de stedelijke regeering hem de Baan af voor de som van *f* 6000, gegrond op een voorstelling van koning Lodewijk, dat de Baan tot een botanischen tuin zou

ingericht worden. Zoo werd aan Haarlems jeugd een speelplaats ontnomen, waarop zij sedert 1389 recht had. Het was een recht haar door Albrecht van Beieren verleend bij giftbrief van de volgende inhoud:

Albrecht, bij Godts ghenaden Palensgrave optenRijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegouwe van Hollandt van Selant ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wij aenghesien hebben menighe trouwen dienst, die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, ende hebben hem gracie ghedaen ende ghegheven die Baen die leyt buten den houtpoirt ten houtwaert, dat die bliven sal leggende tot een spoelvelde sonder enigh ander oerbaer daer op te doen ten euwighen dagen alsoe groet en alsoe cleyn als sy nu ter tijdt daer leydt etc.

Ende omdat wy willen dat dese voirsz. punten allen gehouden worden onser stede van Haerlem van ons ende van onsen nacomelinghen tot ewighen dagen toe, soe hebben wij desen brief bezegelt met onse zeghelen.

Ghegeven in den Haghe op ten twintigsten dag in Febr. 't jaer onses Heeren MCCCLXXXIX *na de lope van onsen hove.*

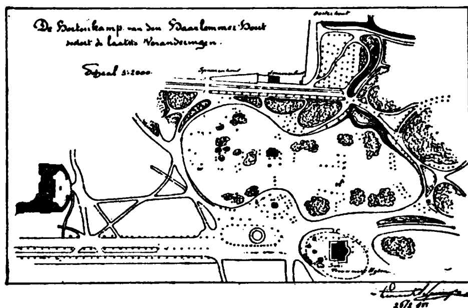

Fig. 18. Plattegrond van den Hertenkamp na 1870.

Deze giftbrief is in 1497 door Philips van Bourgondië bevestigd en in meer dan een document is van dat recht sprake en werd het in eere gehouden. De Baan werd alzoo aan de jeugd ontnomen om haar af te staan aan een ons opgedrongen vorst.

In 1828 kwam de Baan weder in handen van de stedelijke regeering, die haar door Zocher liet aanleggen onder den naam van „Koekamp", doch haar later den naam „Frederikspark" gaf. Als Koekamp en Frederikspark werd zij weder als wandelplaats gebruikt, doch 't was niet meer de ruime oude Baan, waarvan nu nog maar alleen de naam overgebleven is in den weg, die het Frederikspark noordelijk begrensd.

Thans heeft het gemeentebestuur haar, met uitzondering van den ouden weg, voorgoed als publiek bezit opgeheven, door haar aan de Maatschappij voor exploitatie der Staalwaterbron te ver-

pachten, waardoor zij natuurlijk een uitspanningsplaats voor eenige bevoorrechten wordt, ten koste van 't algemeen, dat er bij oud privilege recht op heeft. Wel moeten, als er geen concert gegeven wordt, de hekken openstaan, zoodat het publiek den toegang gelaten wordt, maar dit is een besluit dat spoedig vergeten zal zijn en hekken zijn nu eenmaal bestemd om gesloten te kunnen worden.

In plaats van aan de jeugd de oude speelplaats buiten de kom der gemeente terug te geven, waar zij ongehinderd kan spelen in de frissche, vrije lucht, acht het gemeentebestuur het beter, der jeugd den openbaren weg als speelplaats te laten, tot last van het verkeer en der bewoners dier bevoorrechte straten. In de oude Baan was ruimte genoeg, zonder dat de kinderen zelf of het publiek gevaar liepen.

Het Paviljoen is van 1814—1820 het zomerverblijf geweest van wijle H. K. H. de Prinses Douairière van Oranje-Nassau, geb. Frederika Sophia Wilhelmina Prinses van Pruisen en hare dochter de Hertogin Douairière van Brunswijk Luxemburg, geb. Frederika Louise Wilhelmina Prinses van Oranje-Nassau.

In 1828 werd het door Koning Willem I tot museum bestemd voor kunstwerken van levende Nederlandsche meesters. Als zoodanig heeft het gaandeweg een andere strekking gekregen en toen na de voltooiing van het Rijksmuseum te Amsterdam, de schilderijen van 't Paviljoen naar dat museum overgebracht waren, werd het tot een museum van kunstnijverheid ingericht. Wat men van 't Paviljoen als bouwwerk moge zeggen, zeker is het dat het niet meer aan de smaak van den tegenwoordigen tijd voldoet. Toch maakt het uitgestrekte gebouw een schoon geheel met den grootschen aanleg en 't is te hopen dat het nog lang zoo mag blijven, want het is een eigenaardig voorbeeld van de kunstrichting uit 't laatst der 18e eeuw. Een hollandsch karakter draagt het zeker niet, doch doet denken aan vele Engelsche zomerpaleizen uit dien tijd.

Uit een botanisch oogpunt biedt de Hout niet veel meer voor den natuuronderzoeker aan. Het drukke verkeer, het slechte dagelijksch toezicht en andere oorzaken maakten dat van de natuurlijke flora weinig meer is overgebleven. Toch biedt de Hout voor den aandachtigen en onderzoekenden beminnaar der natuur nog enkele belangwekkende zaken, en wie aan de hand van den algemeen bekenden natuurvriend, den Heer F. W. v. Eeden, een

wandeling in den Hout doet, zal nog enkele zaken ontmoeten, die werkelijk ook met het oog op de geschiedenis van den Hout van heel veel waarde zijn.

In zijn werkje „*Onkruid*" *Botanische wandelingen*, wijst hij u plekjes aan. waar interessante planten te vinden zijn, die helaas, steeds zeldzamer worden, door de roekeloosheid van het publiek dat niets ontziet; dat niet alleen de bloemen plukt, en daardoor voor een deel de vermenigvuldiging tegen gaat, maar alles met wortel en tak uittrekt om de plant een eind verder als nutteloos neêr te werpen. Planten, die zich door bollen, knollen of wortelstokken vermenigvuldigen, worden door deze roekeloosheid nog zekerder uitgeroeid. Het zoogenaamde Haarlems-Klokkenspel (Saxifraga granulata), de lieve Bosch-anemoon (Anemone nemorosa), Lelietjes van dalen (Convallaria majalis), Sleutelbloem (Primula acaulis) en zoovele anderen, zijn zonder een hooggewenschte bescherming ten ondergang gedoemd, en in onzen Haarlemmerhout, die door de herhaalde verwoestingen, en herplantingen het karakter van een natuurbosch verloren, doch dit door de verandering van Zocher grootendeels herkregen heeft, zal door het vernietigen van de natuurlijke flora hoe langer hoe meer een opgemaakte wandelplaats instede van een natuurlijk park worden.

Nu mag men van tijd tot tijd ach en wee roepen over het vellen van halfdoode boomen in den Hout, veel grooter vandalisme wordt er gepleegd, door het jaarlijksch weg halen van de afgevallen bladeren der boomen. Met de bladeren worden tal van vruchten en zaden van boomen en planten aan den bodem onttrokken, en die er nog achter blijven van de natuurlijke winterbedekking ontroofd en niettegenstaande er in den Hout verschillende boomsoorten gestaan hebben, wordt de bodem armer aan onderhout en boschplanten. Voor het luttele geld, dat het blad opbrengt, wordt de toekomst van het bosch opgeofferd, of men moet voor groote sommen boomen planten, die anders door de natuur zelf daar opgegroeid zouden zijn en het natuurlijke verhoogd zouden hebben.

Er zijn zeker gewichtige redenen, die het opharken der bladeren in de bosschen noodig maken, maar geen enkele reden om dit blad te verkoopen en aan het bosch zelf te onthouden.

Behalve dat de genoemde zaden verloren gaan, zijn de bladeren onmisbaar, omdat zij gedeeltelijk worden omgezet in de stoffen, die de boomen noodig hebben om nieuwe bladen te vormen.

Waar vindt men in den Hout de natuurlijke ondergewassen van andere gemengde bosschen; waar vindt men de lijsterbes, de vogelkers, de haagbeuk, den hazelaar en zoo vele anderen? Alleen in het gedeelte nabij den Wagenweg, dat nog beschouwd kan worden als een deel van den ouden duingrond, vindt men in het hakhout nog enkele overblijfselen van dezen natuurlijken plantengroei van de vroegere woudstreek.

Met een beetje minder uitgaven voor opharken en afsteken der paden en een weinig meer voor beter toezicht op het roekeloos uitroeien der wilde planten enz., zou de schoone Haarlemmer Hout duizendvoudig schooner en liefelijker worden.

Hier is een schoon veld voor Haarlem's Verfraaiings-Vereeniging, loonender dan het maken van een fantaisie ruïne van een nooit bestaan hebbend gebouw in een veraf gelegen streek. Waar enkelen overblijfselen van de oude boschflora bestaan, moeten dezen beschermd worden, en waar zij verdwenen zijn, desnoods opnieuw ingevoerd worden.

Een gevaarlijke vijand voor den Hout zijn de westelijke winden, die zoo zeer het geboomte langs onze noordzeekust teisteren. Toen de Hout opnieuw beplant werd, was alles ten westen van den Wagenweg nog duin, wildernis en bosch, waarvan het Haarlemmer bosch en de andere Hout, wiens naam nog gebleven is in den Aerden-Hout en waaraan ook de Houtvaart zijn naam ontleend, een deel uitmaakten. Er bestond alzoo een natuurlijke bescherming voor de meer binnenwaarts gelegene terreinen en beplantingen, en kon het vernieuwde bosch welig tieren. Onze voorvaderen hebben alles in 't werk gesteld, om de duinen te beplanten, omdat zij daarin indirecte voordeelen zagen, terwijl latere geslachten, prat op dadelijke winsten, niet veel meer doen dan sloopen en nog eens sloopen.

De beschuttende duinen zijn afgezand en tot weiland en bloembollentuinen vermaakt. Maar niet alleen de woeste onvruchtbare duinen, neen, zelfs die, welke na jaren zorg en moeite beplant en begroeit, zelfs tot buitenplaats ingericht waren en wie weet hoe nabij de tijd zal zijn, dat de thans nog schoone duinzoom, den weg zal gaan van gedeelten, als waar eenmaal het heerlijke „Oosterduin" zijn schoone boomen de woeste vlagen der westelijke stormen het hoofd deed bieden.

Wel worden weder door particulieren beproefd de duinen met bosschen te doen begroeien, maar waar onze voorvaderen niets

van wisten, daar hebben hun naneven te kampen met andere elementen. De steeds hooger wordende eischen voor zuiver drinkwater voor de groote centra's der toenemende bevolking deedt het oog slaan op onze duinen en nu wordt het water dat zich in en onder de duinen verzameld zonder ophouden jaar op jaar, dag in dag uit aan de duinen onttrokken. Men moet al zeer weinig inzicht hebben om niet te begrijpen. dat verlies van deze voor de plantengroei zoo hoognoodige middenstof ten laatste moet uitloopen op een algeheelen ondergang der plantengroei. Worden alzoo de duinen ontboscht en op den duur de plantengroei onmogelijk gemaakt, dan kan men zeker zijn, dat de meer binnenwaarts gelegen beplantingen weldra de volle kracht der alles vernielende zeestormen zullen ondervinden.

Wie een open oog heeft voor 't geen rondom hem te zien is, kan nu reeds de gevolgen bespeuren, en menige boom aan den westkant van den Hout draagt reeds de sporen van de gevolgen der steeds grooter wordende winzucht. Nu reeds ziet men dat op vele plaatsen langs den Wagenweg, waar de zeewinden ongebroken vrij spel hebben, het beplanten onmogelijk is geworden, dank zij de ontbrekende of ingekrompen beschuttende bemanteling.

Is aldus de winzucht van het menschdom de onmiddellijke oorzaak van het verbreken van het evenwicht dat men steeds in de natuur ontdekt, zoo ziet men dat deze zich niet onbetuigd laat en de straf niet uitblijft, die de schendende hand verdiend. Welke gevolgen ontwouding van geheele streken na zich slepen, ziet men in vele landen van onze aardbol in 't groot; er zijn vruchtbare streken tot ware woestenijen veranderd. Maar wij behoeven zoo ver niet te gaan, wij zien ze in 't klein voor onze oogen langs den duinzoom, en als men voortgaat als thans het geval is, zal de tijd niet ver meer zijn dat het onmogelijk geworden is de alles vernielende zeestormen te breidelen, en deze met volle kracht zal losbreken over de lage vlakten. Evenals het Haagsche Bosch, waar bij elken storm eenige schoone boomen als offer vallen, ondervindt ook de Haarlemmer Hout reeds de gevolgen. Zorgvuldig onderhoud en toezicht kan echter veel voorkomen en dus aan Haarlem's inwoners de bede gericht: „Geniet van uw schoon en voortreffelijk eigendom; onderhoudt het en verzorgt het goed als een kostbaar kleinood, en als er sterke maatregelen moeten genomen worden, laat u dan niet weer-

houden door gewaande wijsheid van betweters. Is er werkelijk gevaar voor het behoud, treedt dan als één man op om het te beschermen, opdat de Hout tot voor verre nageslachten blijve wat hij nu is: Een lustoord voor 't algemeen, voor arm en rijk, voor klein en groot.

Lijst van Houtvesters en Commissarissen van den Hout.

Houtvesters.

1639. Bartholomeus Veer.
1642. Auwel Akersloot.
1650. Cornelis Guldenwagen.
1664. Dr. Mahu Le Febure.
1690. Mattheus Schatter.
1695. Mr. Willem Fabricius.
1698. Pieter Rijcke.
1721. Mr. Wijn van der Maes d'Avenrode.
1729. Mr. Cornelis Sylvius.
1738. Mr. Gilles de Glarges
1743. Corn. Asc. van Sypensteyn.
1744. Mr. Ant. van Styrum.

Commissarissen.

1695. Joost Craije.
Mr. Johan Sylvius.
Mr. Diderick Dikx.
1708. Mr. Antony de Glarges.
1711. Jacobus van der Sprangh.
1713. Mr. Arent de Raet.
1719. Mr. Wijn van der Maes d'Avenrode.
1721. Hendrik Witte.
1724. Pieter van der Camer.
1730. Adriaen Steyn.
1731. Mr. Jan van Dijk.
1734. Mr. Gillis de Glarges.
1738. Gerard Boelema.
1739. Mr. Corn. A. van Sypensteyn.
1741. Paulus Akersloot.
Hendrik Crommelin.
1748. P.S. Crommelin (*obiit 1767*) *loco* Akersloot (die desisteert).

Houtvesters.

1753. P. S. Crommelin.

1766. Mr. Remees F. van Zaanen (*obiit 12-12-1775*).

1776. Mr. Carel van Dijk (*obiit 22-10-1780*).

1779. Hendrik Suring (Onder-houtvester).

1780. Mr. Mattheus W. van Valkenburgh (*obiit 1-2-1739*).

1781—82. Hendr. Kuliker, (Onder-houtvester).

1784. Mr. Chr. J. van Dam.
Govert Houtmortels, (Onder-houtvester).

Commissarissen.

1751. Mr. Arent de Raet.
loco van der Camer.

1753. Mr. Pieter van den Broek.
loco P. S. Crommelin, (wordt Houtvester).

1754. Elbert. Testart.

1761. Antony Kuyts
loco v. d. Broek (*obiit 1-6-1789*).

1771. Mr. Ch. Jan van Dam.

1776. Mr. Benj. Franc. Fagel
loco Testart (*obiit 27-8-1787*).

1784. Mr. Jan Frederik Parvé.
loco van Dam (*obiit 29-2-1789*).
Mr. Jan Diederick Pauw (geb. Hoeufft, heer van Buttinge).
loco Fagel (desisteerd 1788.

1787. Mr. Gijsbert Adr. Patijn.
loco Parvé.

Door verandering in de regeering voorgevallen zijn op 17 Febr. 1788 opnieuw aangesteld.
Anthony Kuyts (*obiit 11-5-1788*).
Mr. G. A. Patijn (*obiit 1790*)
Mr. P. v. d. Meulen.
loco Hoeufft.

1788. Mr. Anthonius Slicher.
loco Kuyts (desisteerd).
Joan Harmen Graswinkel (*obiit 1791*).

Houtvesters.

1802. Eerste gesalarieerde Houtvester Pieter Moorhoff.

Commissarissen.

1790. Jan Gijsbert Decker.
loco Slicher.

1791. Mr. Willem Corn. Boey.
(*obiit 14-12-1793*).
loco Graswinkel.

1793. Mr. Leonard Pauw geb Hoeufft.
loco Boey.

1795. 2 Febr. de oude Commissie en Houtvester ontslagen en benoemd de H.H.
P. v. d. Kasteele.
J. W. Druyvestein.
J. Teding van Berkhout.
W. P. Kops.
H. A. Parvé.

2 Sept. weder ontslagen en in hunne plaats benoemd de leden van het Commité van Fabricage, Commissarissen van den Hout.
Mr. Adriaan v. Zeebergh.
Jacob Helmolt.
Pieter Kops Gschz.

1804. Willem Philip Kops (*obiit 2-8-1805*).

1805. Mr. Jan Teding v. Berkhout (*obiit 15-6-1806*).

1806. Izaak Cornelis Sterk.

1808. Mr. H. A. Crommelin.

1811. (2 Juni). Bij de verandering der regeering vervallen de dignitarissen, doch worden herbenoemd.

1816. Mr. H. A. Crommelin, (*ontsl. 14-6-48*).
Mr. Cornelis Constantijn van Valkenburg (*bedankt 10-6-1846*).
Jacob Scholting (*obiit 2-6-'39*)

Houtvesters.

1845\. A. Bakker, Onder-houtvester, (voor de eerste maal genoemd).

1868 (9 Sept.). J. Kollerie (met titel van boschbaas in plaats van houtvester).

In 1884 is aan den opzichter over de werken en gebouwen het hoofdbestuur over de plantsoenen en den Hout opgedragen onder toezicht van de Commissie voor den Hout en Plantsoenen.

Commissarissen.

Jhr. Mr. Dirk Arnold Willem v. Tets van Goudriaan (*ontsl. 27-5-1846*).
1839\. (4 Juli) Marten Adriaan Buls. [1]
1846\. (10 Juni) Jhr. J. D. Hoeufft.
Jhr. G. P. C. van Breugel.
1847\. (12 Juli) Jac. Enschedé.
1852\. Bij de invoering van den nieuwen Gemeenteraad zijn benoemd: [2]
C. J. de Bruijn Kops (burgm.)
Mr. F. G. Fontein (Weth.)
Dr. J. G. S. v. Breda (l. v. d. R.)
1861\. Mr. G. Heshuijsen, in plaats van Dr. van Breda.
1866\. Mr. E. A. Iordens (burgem.).
1868\. Mr. A. A. del Court van Krimpen.
1877\. J. H. Krelage, i. pl. v. C. d. Kr.
1887\. Mr. A. V. Teding van Berkhout, i. p. v. Kr.
1889\. Mr. H. Enschedé, i. pl. v. T. v. B.
1890\. Mr. W. A. 't Hooft, in plaats van Heshuijsen.
1893\. Jhr. Mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden (burgem.) i. pl. v. Iordens.

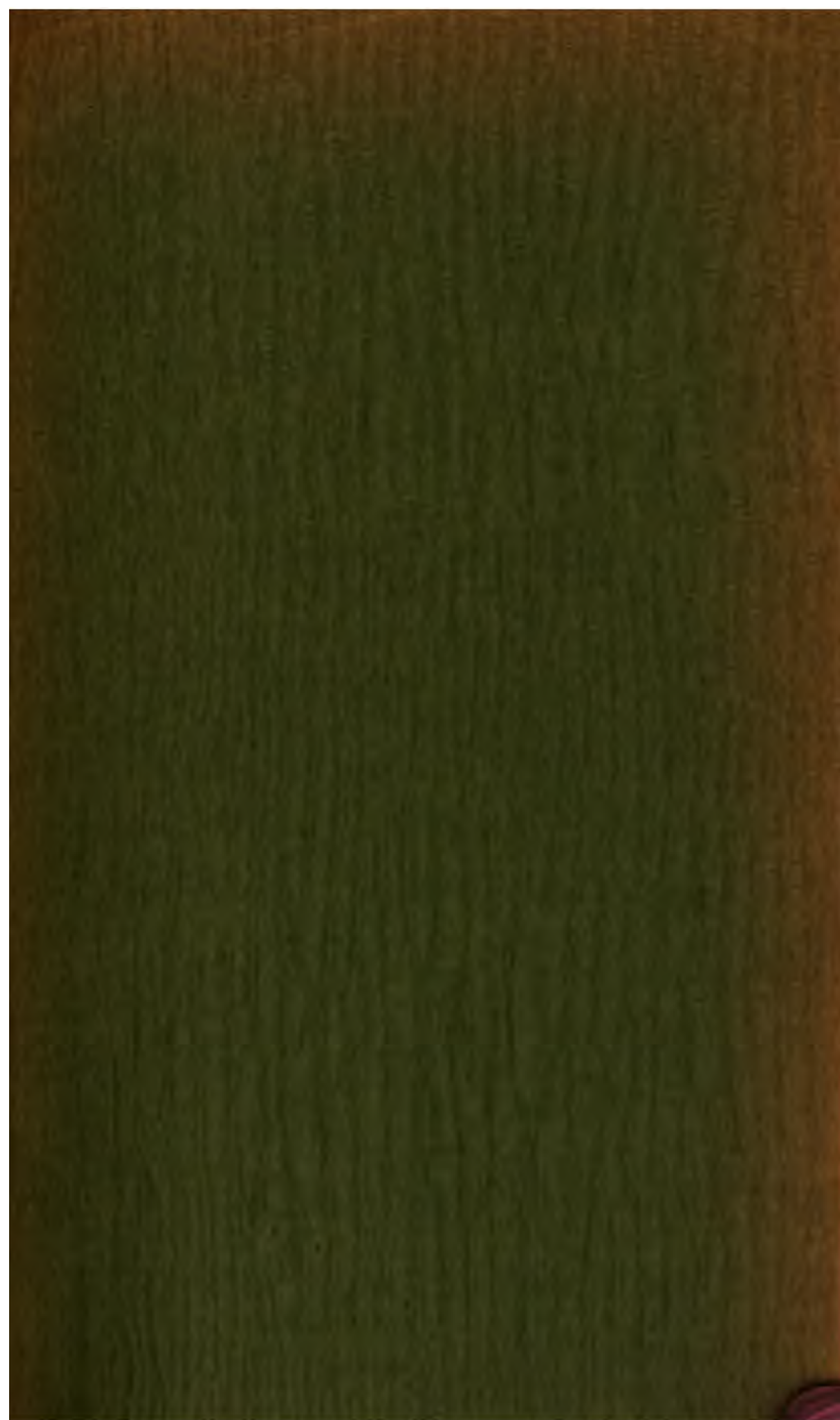
Zoodat sedert 1893 de Commissie voor den Hout thans bestaat uit de H.H.

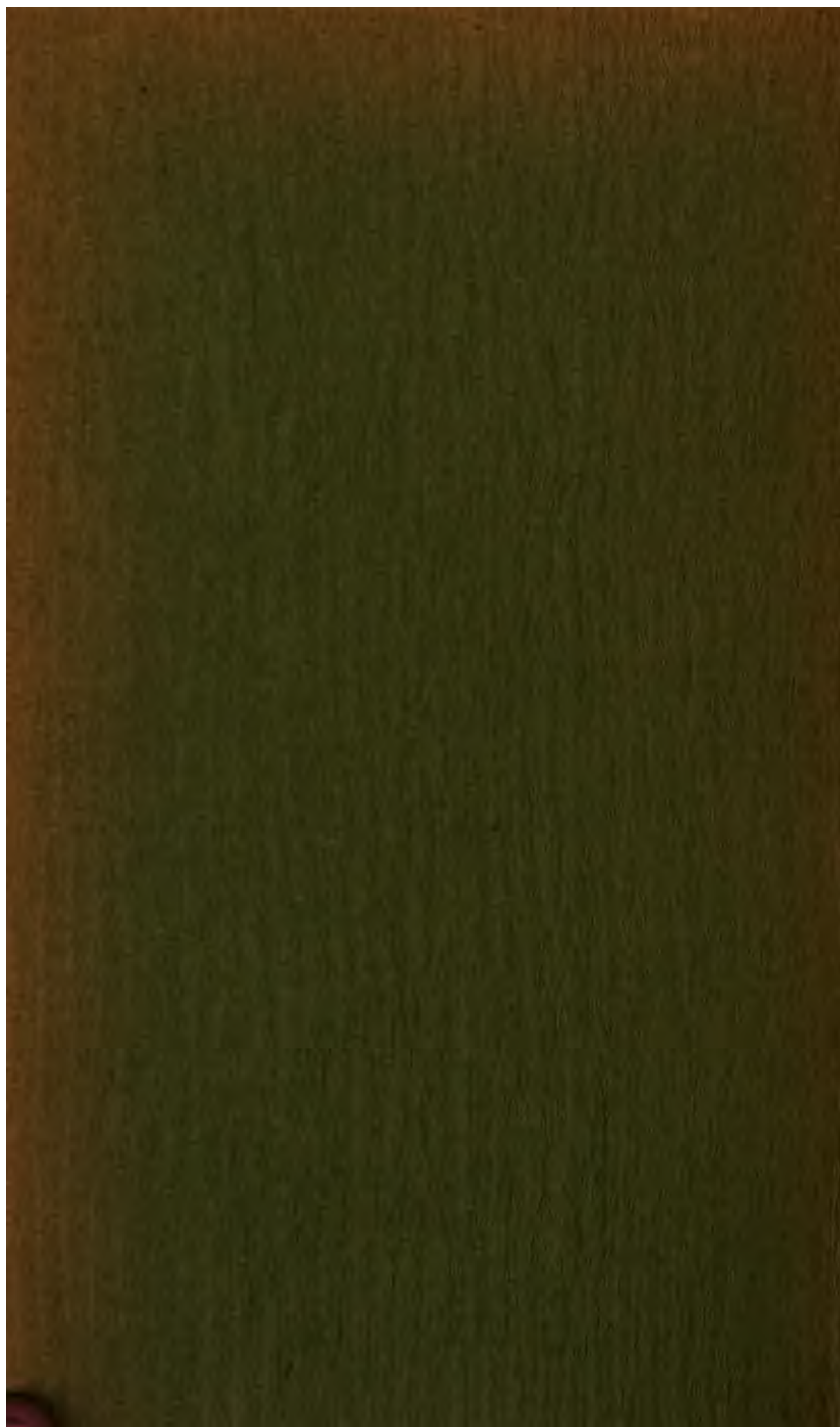
Jhr. Mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden (burgemeester).
Mr. H. Enschedé (Wethouder).
Mr. W. A. 't Hooft, (lid v. d. R.).

---

[1]) De Haarl. Almanak van 1845 en volg. noemt nog als lid der Commissie M. A. Beels van Heemstede.

[2]) De gewone regel is dat de Commissie bestaat uit Burgemeester, als voorzitter, verder een Wethouder en een lid van den Raad.

3 2044 102 820 313

